

BH Putovanja start

mjesečnik za turizam i zaštitu okoliša

Broj 27

www.bhputovanja.com

BESPLATNO

ETNOSELO LJUBAČKE DOLINE

**Selo kao muzej sa
5 000 eksponata**

RELIGIJSKI TEMATSKI PARKOVI

Raspeće Isusa dva puta dnevno

EKOLOGIJA

MISLITE LI DAJE OKOLIŠ MANJE VAŽAN OD EKONOMIJE?

„Mislite li da je okoliš manje važan od ekonomije, pokušajte držati dah dok brojite novac“

Ko danas govori o privrednom rastu uglavnom naglašava da se tu radi o „održivom“ ili „zelenom rastu“. Ali je pitanje da li je takvo što uopšte moguće?

Društveno odgovorno poslovanje je koncept u kojem poslovni subjekt odlučuje na dobrovoljnoj osnovi doprinositi boljem društvu i čišćem okolišu. Iz godine u godinu raste broj kompanija koje promoviraju svoju strategiju društvene odgovornosti, kao odgovor na različite ekonomske i društvene pritiske, te i one koje se tiču zaštite okoliša. Pozitivnih primjera ima i kod nas

Karl-Heinz Paque, profesor ekonomije sa Univerziteta u Magdeburgu u Njemačkoj, izjavio je za medije da se davanje prioriteta zaštiti okoliša događa samo u okruženju blagostanja.

- To je kod nas započelo sedamdesetih godina prošlog vijeka, ne ranije. U Kini to upravo započinje, u Indiji će još neko vrijeme potrajati dok se ta svijest pojavi - kazao je on.

Promjenom energetske politike, razvijene zemlje svoju opskrbu energijom postupno žele prebaciti na obnovljive izvore, znači na vjetar, sunce i na energiju vode. Neki to smatraju važnim korakom prema načinu života kojim bi se bolje čuvao okoliš. O značaju okoliša i njegovo uskoj vezi s ekonomijom možda je najslikovitije rekao Guy McPhearson, profesor emeritus na Univerzitetu u Arizoni, SAD:

- Mislite li zaista da je okoliš manje važan od ekonomije, pokušajte držati dah dok brojite novac!

Dakle, najvažniji problem savremene ekonomije je pronaći način kako uskladiti privredni i rast i zaštitu okoliša. Društveno odgovorno poslovanje je koncept u kojem poslovni subjekt odlučuje na dobrovoljnoj osnovi doprinositi boljem društvu i čišćem okolišu, u interakciji s ostalim učesnicima. U Evropi i širom svijeta raste broj kompanija koje promoviraju svoju strategiju društvene odgovornosti, kao odgovor na različite ekonomske i društvene pritiske te i one koji se tiču zaštite okoliša. Ove kompanije nastoje iznaci načine redukcije njihovog uticaja na svijet oko njih kroz reciklažu, upotrebu manje energije, podržavanje napora za očuvanje okoliša u drugim državama. Uticaj na okoliš može biti smanjen racionalnom upotrebom resursa, smanjenjem emisija u zrak, tlo, vode te

Karlheinz Dobnigg: "Raiffeisen grupacija već više od 125 godina slijedi principe društvene solidarnosti, samo pomoći i održivosti"

smanjivanjem količine otpada kroz odvojeno sakupljanje otpada i recikliranje. Takva praksa smanjuje ujedno i troškove preduzeća. Dakle, društveno odgovorno poslovanje postaje osnovni model i način upravljanja preduzećem u kojem se profit ostvaruje na društveno odgovoran način. Ovaj način poslovanja već je dugo prisutan u svijetu, a u posljednje su ga vrijeme sve više počele usvajati i domaće kompanije.

„Vjerujemo da istinska inovacija mora užeti sve u obzir“, stoji na stranici Apple.com, u sklopu nove kampanje u kojoj otkrivaju napredak u realizaciji svog cilja da svijet učine boljim mjestom nego što je to sada. To je posebno vezano uz ekologiju i korištenje obnovljivih izvora energije, a dok kompanija nije potpuno zadovoljna brojevima, navode kako čine sve što je moguće kako bi se cilj i ostvario. U 2014. su

tako u Appleu ostvarili cilj da sve njihove operacije u SAD pogone obnovljivi izvori energije (globalno je riječ o 87 posto), a napravili su i značajne investicije, poput izgradnje dvije solarne elektrane u Kini, koje će električnom energijom snabdijevati kompanijske urede i trgovine. Proteklih sedam godina, kompanija je snizila emisiju stakleničkih plinova u proizvodnji svojih proizvoda za 61 posto, dok su programi za recikliranje ponuđeni u 99 posto zemalja u kojima kompanija iz Cupertino radi.

EKOLOŠKA OSVJEŠTENOST U BIH

- Raiffeisen grupacija već više od 125 godina slijedi principe društvene solidarnosti, samopomoći i održivosti, koje je uspostavio još osnivač Friedrich Wilhelm Raiffeisen - kaže za naš magazin Karlheinz Dobnigg, direktor ove

banke za BiH.

Dodaje da je održivost ključna komponenta poslovne politike Grupacije koja sve više dobiva na značaju, kako globalno, tako i u njihovoj grupaciji, te da ona predstavlja društveno odgovorno poslovanje i dostizanje dugoročnog finansijskog uspjeha, u skladu s okolišem i društvom.

- Odgovorno poslovanje je osnova za dugoročan ekonomski uspjeh. Strategija upravljanja održivošću podrazumijeva da su ekomska, ekološka i društvena komponenta poslovanja jednako važne - kazao je Dobnigg.

U skladu sa strategijom održivosti Raiffeisen banke, ekološki aspekt je zastupljen kroz različite aktivnosti i inicijative, ali i kroz proizvode koje nude. U tom smislu, banka ima i posebne kreditne linije za energetsku efikasnost, a sama ponuda usluga banke je u skladu sa zaštitom okoliša – naprimjer, dostavljanje izvoda klijentima elektronskim putem. Također, i prilikom izgradnje zgrade centrale banke u Sarajevu, kako Dobnigg kaže, vodilo se računa o visokim standardima zaštite okoliša: fasada je napravljena od stakla što smanjuje upotrebu umjetnog svjetla; umjesto običnih sijalica, koriste se led sijalice, a implementiran je i pametni sistem zagrijavanja i hlađenja, pri čemu se sistem grijanja / hlađenja automatski gasi u slučaju da se otvorí prozor, što su samo neki od ekoloških standarda kojima su se vodili prilikom izgradnje zgrade centrale.

- Ekološki aspekt kombinujemo sa društveno odgovornim poslovanjem i u projektu reciklaže papira u okviru kojeg iskorišteni stari papir banka donira Udruženju „Srce za djecu koja bolju od raka FBiH“, koje isti dalje prodaje i ustupa na reciklažu, generišući na taj način dodatni prihod za svoje aktivnosti - kazao je Dobnigg.

Za kompaniju DM i njenog vlasnika **Götza Werneru**, koji je prije nekoliko godina šokirao svijet odlukom da se odrekne bogatstva i pokloni cijelokupan udio u vlasništvu u dobrotvorne svrhe, znaju i ptice na grani. Ova kompanija već dugi niz godina svoj rad bazira na društveno odgovornom poslovanju. Tako je i ovdje, u BiH.

- Društveno korisne aktivnosti i projekti neodvojiv su dio našeg poslovanja te ih provodimo od samih početaka poslovanja. Sve aktivnosti koje smo dosada sprovedeli, te one koje planiramo i u budućnosti u skladu su sa filozofijom DM-a daje čovjek u središtu zbivanja. One su tako obogatile i unaprijedile kako lični rast i razvoj svakog zaposlenika tako i kompanije u cjelini - rekla je za naš magazin predstavnica DM-a, Aida Delić-Kadrić.

Slijedeći pozitivne primjere zemalja koncerna, zaposlenici DM-a društveno korisni rad prihvataju kao redovan dio svoje svakodnevice te i sami rado učestvuju u istim, pojašnjava ona. Učešće u društveno korisnom radu zaposlenici vide kao priku za daljnji lični razvoj, u okviru kojeg su u potpunosti podržani od strane firme.

UNAPRIJEDITI I POBOLJŠATI

- Važna tema kojom se bavimo pri planiranju naših CSR aktivnosti je svakako traženje ogovora na pitanje: „Šta je to čime bismo život u lokalnoj zajednici mogli unaprijediti i poboljšati?“ Vjerujemo da su donacije usmjerene u konkretne proizvode ili projekte (donacija pelena, fitness park Vilsonovo, sprave za vježbanje za djecu sa posebnim potrebama, podrška ekološkim projektima osnovnih škola) pravi način da se pozitivni efekti aktivnosti trajno osjeće u kompletnoj lokalnoj zajednici.

Ekološki odgovorno poslovanje DM-a u

od 10 feninga. Prikod od prodaje recikliranih vrećica usmjerili su na obogaćivanje ponude assortimenta cekera, kao novih trajnih rješenja kako bi na taj način zajedno sa kupcima smanjili potrošnju plastičnih vrećica i zaštitili okolinu. Ponovili su proces sakupljanja plastičnih vrećica u prodavnica te iste nakon završetka kampanje reciklirali. U okviru kampanje, podržali su i ekološki orijentirane projekte tri osnovne škole donacijom sredstava u ukupnom iznosu od 12.671 KM. Sredstva su usmjerena na uređenje botaničkog vrta i dvorišta škola.

- Od početka prodaje plastičnih vrećica, aprila 2012. godine, pa do septembra iste godine zabilježili smo pad potrošnje ovih vrećica za oko 74 % te za dodatnih oko 14% u 2013. godini u odnosu na isti period 2012. godine - kaže Delić-Kadrić.

Od 10.4.2013. kupci svoj dotrajali ili oštećeni pamučni ceker dm (veliki ili mali) mogu zamijeniti za novi, bez novčane naknade u bilo kojoj prodavnici DM-a. Tako kupci cekere plaćaju jednokratno i njihovom upotrebom doprinose očuvanju okoline te ujedno štede novac.

Već tradicionalno, tj. unazad nekoliko godina organizacijom različitih aktivnosti za kupce, u prodavnica DM-a obilježavaju i 22. april, Dan planete Zemlje. Ove godine su za kupce pripremili sniženja odabranih proizvoda od recikliranog materijala do 20% i sjeme bosiljka uz svaku kupovinu na poklon.

U saradnji sa partnerskom kompanijom Ekopak, organizovali su u Sarajevu i Mostaru edukativna druženja pod motom „Ambalažu za cvijet i svijet će opet biti lijep!“, koja su imala za cilj ukazati građanima na važnost očuvanja prirode i okoliša te pružiti savjete o mogućnostima za reciklažu. Posjetiocu koji su se DM-u i Ekopaku pridružili na druženjima za pet komada bilo koje ambalaže na poklon su dobili cvijet begonije, a u zamjenu za njihovu plastičnu kesu ekocekere. Osim toga, predstavnici kompanije Ekopak svim zainteresovanim građanima su dijelili savjete o pravilnom odlaganju i reciklaži ambalažnog otpada.

Srećom, nisu samo ove kompanije u BiH one koje su odgovornost prema društvu i široj zajednici integrirali u svoju poslovnu strategiju. Tu su i Violeta, Prevent, Aluminij, Meggle, Cementara Kakanj... Na portalu <http://www.radiosarajevo.ba/>, u okviru infografike pod nazivom „Mapa ljudskih prava u BiH“, može se pronaći spisak društveno odgovornih kompanija u BiH koji uključuje i ovu, tj. odgovornost prema okolišu.

BiH započeli su kampanjom „Ja čuvam okolinu“ jula / augusta 2011. godine, u okviru koje su kao poticaj na ekološki odgovornu kupovinu pozvali građane da biraju trajna rješenja umjesto jednokratnih, odnosno da prilikom kupovine radije koriste cekere umjesto plastičnih vrećica.

- U mjesec dana provođenja kampanje kupci su u prodavnice predali 2,3 tone plastičnih vrećica, koje smo ekološki zbrinuli u saradnji sa partnerom - kaže Aida.

Ohrabreni rezultatima iz 2011. godine, kampanju su ponovili i aprila 2012. godine. Naime, vodeći se statističkim podacima o zagađenosti BiH plastičnim vrećicama (mjesečna potrošnja plastičnih vrećica u BiH iznosi oko 100 miliona komada dok period razgradnje jedne plastične vrećice traje i do 400 godina), kupcima su ponudili torbe i cekere za višekratnu upotrebu od prirodnih materijala po cijenama od 1,50 do 2,50 KM te velike plastične vrećice od recikliranog materijala po cijeni

Raspeće Isusa dva puta dnevno svakog dana, osim nedjelje

Holy Land, za 50 dolara po osobi, ovaj tematski park posjetiocima obećava okruženje prepuno znamenitosti i biblijskih zvukova

Tržište religijskih tematskih parkova je nesumnjivo u usponu. Kao i svako drugo, i ovdje se traži kvalitetan i inovativan proizvod. Sveti trostvo u Orlandu, budističke vizije pakla u Južnom Vijetnamu, statua Isusa od 12 metara u Buenos Airesu, replika Noeve barke u Williamstownu u Kentuckyju, a za one sa jačim srcem, 10 sudova pakla u najzloslutnjem tematskom parku sa religijskim motivima u Singapuru

The Walt Disney World, kao najposjećeniji tematski park na svijetu, ima Mickey Mousa, Universal Studios ima Harryja Pottera, a Holly Land kao glavnu atrakciju ima – Isusa. Kada su pare u pitanju, čini se da ništa nije sveto.

ZA 50 DOLARA U POTRAGU ZA SMISLOM ŽIVOTA

Otvoren 2001. godine, Holy Land Experience je, uz pomenuta dva parka, kompletirao gradsko trostvo porodičnih atrakcija u gradu Orlando, na Floridi (SAD). Za 50 dolara po osobi, ovaj tematski park posjetiocima obećava okruženje prepuno znamenitosti i biblijskih zvukova.

Glavni događaj je raspeće Isusa Hrista, koje se dešava dva puta dnevno, u podne i predveče, svakoga dana osim nedjelje.

- To je živi, biblijski muzej koji vas vodi 7.000 milja i 2.000 godina natrag u vrijeme - poručuju iz Holly Landa.

Pogled u Isusovu grobnicu, šetnje kroz drevni Jerusalēm, raspeća, molitva u crkvi Svih Nacija i još mnogo toga omogućeno je na površini od 15 akri. Ipak, prema riječima direktora parka, posjetiocu su prije svega ohrabreni u svojoj potrazi za trajnom istinom i smislu života. A brojke pokazuju da smisao života u ovom parku dnevno traži u prosjeku oko dvije hiljade posjetilaca, što je otprilike i maksimalan kapacitet. I dok većinu posjetilaca ovaj

Budući izgled The Ark Encounter

park dira u srce, drugima pak dira u žive, poput putopisca **Terryja Warda**, koji iškreno priznaje da ga ovo mjesto straši te da ne razumije vjernike koji, umjesto da na hodočašće idu u Jerusalem, dolaze u Orlando.

Ovaj vid komercijalizacije vjere ipak nije ono što ovaj park čini kontroverznim. Holly Land, koji se vodi kao neprofitna organizacija, osnovao je **Marvin Rosenthal**, jevrej koji je u međuvremenu postao hrišćanin, što je dovelo do brojnih protesta jevrejske zajednice u Americi koji su park vidjeli kao pokušaj ohrabrvanja jevreja za prelazak u hrišćanstvo. Uskoro se, međutim, ispostavilo da je ovaj park preimenovan u muzej pa tako samo po osnovu poraza na imovinu država godišnje ostaje kratka za čak 300.000 dolara. Mala, ali evidentno parali preinaka.

Holly Land Experience, iako možda

najpoznatiji, nije jedinstven tematski religijski park u svijetu. Nije čak ni prvi, a tržište religijskih tematskih parkova je nesumnjivo u usponu. Kao i kod svakog drugog, i ovdje se traži kvalitetan i inovativan proizvod.

Soui Tien u južnom Vijetnamu, nedaleko od glavnog grada Ho Si Mina, predstavlja prvi svjetski budistički vodeni tobogan usklađen s animističkim stilom budizma koji se prakticira u jugoistočnoj Aziji. Ovaj zabavni park, koji je otvoren 1995. godine, obiluje zmajevima, kornjačama, feniksima i naravno Budama. Fokusiran je na istoriju Vijetnama, folklor i naravno na samog Budu.

Ovaj park, međutim, nije samo zabava i igra. Njegova Palata jednoroga predstavlja budističku viziju pakla, kuću užasa koja nije namijenjena onima sa slabijim srcem. Iako baš i nema neke veze sa religijom, u

Soui Tien u južnom Vijetnamu, nedaleko od glavnog grada Ho Ši Mina, predstavlja prvi svjetski budistički vodeni tobogan

sklopu parka se nalazi i ribnjak s oko 1.500 krokodila, gdje je turistima omogućeno da ove nemani hrane sirovim mesom pomoći štapa za pecanje. Ponajveću opasnost za posjetioce ipak predstavlja dotrajala infrastruktura, manjak ulaganja i nedostatak sigurnosnih mjera u cijelom parku.

Tierra Santa, na španskom Sveta zemlja, u Buenos Airesu u Argentini, prvi je tematski park sa religijskim motivima u svijetu, a napravljen je na nekadašnjem fudbalском terenu. Park je fokusiran na ličnost Isusa Hrista, pripovjedanje biblijskih priča o njegovom rođenju, raspeću i uskrsnuću. Glavnu atrakciju predstavlja 12 metara visoka statua Isusa, koja se na svaki puni sat podiže iznad velike stijene u parku. Osim stotina figura od fiberglasa i gipsa, uposlenici parka su također obućeni u skladu sa vremenom kojem je park i posvećen u cilju što realističnijeg doživljaja.

The Ark Encounter, u Williamstownu u Kentuckyju, SAD, čija je gradnja počela nedavno, bit će baziran na replici Noeve barke u prirodnoj veličini. Projektanti poručuju da će

selo iz I stoljeća te brojne druge zanimljivosti. Investitori godišnje očekuju oko 1,6 miliona posjetilaca.

Haw Par Villa u Singapuru predstavlja možda i najzloslutniji tematski park sa re-

park, kada bude izgrađen, predstavljati jedinstvenu atrakciju u svijetu. Dimenzije broda su bazirane na dimenzijama iz vjerskih knjiga i predstavljat će najveću drvenu građevinu u SAD. Projekat se realizuje uz superviziju lokalnog muzeja. Vlasnici očekuju da će park biti otvoren u ljetu 2016. godine, zajedno sa zoološkim vrtom. Prikupljanje sredstava za prvu fazu radova trajalo je pune četiri godine. U narednim fazama planirana je i gradnja drugih biblijskih atrakcija. Između ostalog, planiran je babilonski toranj, bliskoistočno

ligijskim motivima, a poznat je po prikazu 10 sudova pakla. Davne 1937. godine su ga izgradila braća burmansko-kineskog porijekla Aw Boon Haw i Aw Boon Par. U parku ima više od 1.000 statua i diorama sa prikazima kineskih narodnih priča, mitova i konfučijanskih uvjerenja. Posjetitelji su tako uronjeni u kinesku mitologiju i grafički upozorenji o kaznama za različite etičke grijeha. Stoga možda i ne čudi što je ulaz u ovaj park od 2001. godine besplatan. ●

Magazin Start BiH ponosno predstavlja monografiju

Sonje Elazar

IZ ALBUMA BOSANSKIH SEFARDA

Luksuzna monografija o životu Jevreja Sefarda u Bosni i Hercegovini

2015. - 450 godina od dolaska Jevreja Sefarda u BiH

Monografiju možete kupiti u svim boljim knjižarama.
ili u redakciji magazina Start BiH

NIK Denameda d.o.o.
La Benevolencije 6/1, Sarajevo
+387 61 144 979
redakcija@startbih.info

ETNOSELO LJUBAČKE DOLINE

Selo kao muzej sa 5.000 eksponata

Jedinstveno etnoselo i muzej Ljubačke doline predstavlja autentično banjolučko selo iz 19. vijeka. Osim nostalgične arhitekture, selo posjetiocima nudi i neprocjenjivu postavku eksponata na kojoj bi im pozavidjela većina bh. muzeja

Putovanja

Bosanskohercegovačka etnopravda od kraja aprila bogatija je za dugo najavljuvano i jedinstveno etnoselo *Ljubačke doline*, smješteno petnaestak kilometara od Banja Luke. Autor i vlasnik Nedeljko Branković za *Putovanja* kaže da je selo rezultat višedecenijskog kolecionarskog rada pošto već 30 godina prikuplja starine, umjetnine i antikvitete. Stoga je prije sedam godina odlučio da sav svoj rad

► SIMBOLIČNA CIJENA ULAZNICA

Cijena ulaznice za grupe koje broje više od osam posjetilaca iznosi dvije, dok je cijena pojedinačne ulaznice tri KM.
- Imamo već jako puno organizovanih đačkih posjeta jer je selo edukativnog karaktera, a i nostalgično je - ističe Branković.

izloži na jednom mjestu. Kako kolekcijom dominira etnološka dimenzija, Nedeljko je počeo sa prenošenjem tradicionalne arhitekture dinarskog tipa koja je karakteristična za ovaj brdskoplanski kraj južno od Banje Luke.

- Prenijeli smo jedno kompletno autentično selo sa svim pomoćnim objektima, zanatima i svime što prati jedno selo. Osim kuća i pomoćnih >

DESTINACIJE

objekata, selo ima i ambare, štale, kokošnjce, konake, tkačare... Sve je, naravno, namješteno autentičnim pokućstvom iz tog vremena. Selo ima i sve zanate, uključujući stolarski, kovački, krojački, tkački... Tu je i dućan, kao i škola - predstavlja Branković Ljubačke doline.

Trenutno je u funkciji ukupno oko 30 objekata, a neki se još uvijek dograđuju. Cijelo selo zapravo predstavlja muzej sa oko 5.000 ek-

kolekciju pegli iz cijelog svijeta. Nekih primjeraka ima samo par u cijelom svijetu, a jedan se nalazi upravo kod nas. Tu je i kolekcija lampi starih i po 2.200 godina pa sve do petrolejki. Frizerski zanat je iz 19. vijeka, a iz istog perioda datira i kovačka radionica koja je u potpunosti funkcionalna, što je zaista jedinstveno - ističe naš sagovornik, koji potom dodaje da se intenzivno radi i na turističkoj signalizaciji sela, kako u samoj

sponata, a iako je predviđeno za jednodnevne posjete, trenutno se izvode radovi i na smještajnim kapacitetima, pa Branković navodi da će do do juna selo imati na raspolaganju desetak kreveta.

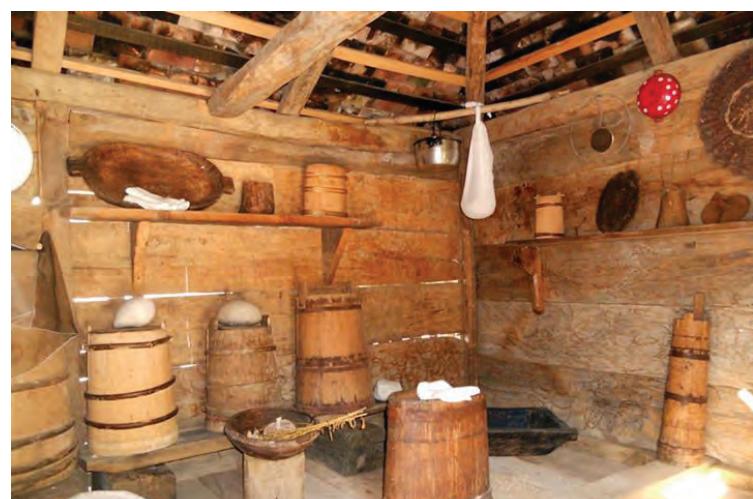
- **Imamo jako puno antikvita i eksponata kakvih nema nijedan muzej u BiH i šire. Izdvojio bih kolekciju minerala, dragog i poludragog kamenja. U pitanju je soba sa oko 700 eksponata. Imamo i izuzetnu**

Banjaj Luci tako i na regionalnim putnim prvcima.

ZAHTJEVI STIŽU SA ŠEST KONTINENATA

Iako je otvorenje bilo tek prije nekoliko dana, interes je, tvrdi Branković, ogroman, a zahtjevi dolaze sa svih šest kontinenata. O domaćim i regionalnim upitim suvišno je, kaže, i govoriti, kao i o oduševljenju onih koji su selo već posjetili. Saradnja je već ostvarena i sa

Muzeju RS na obradi etnografske zbirke.

Direktor TOB-a **Ostoja Barašin** rekao je da je turistička ponuda ovog grada dobila jedan od kapitalnih sadržaja, ali i da je na ovaj način počelo uređenje čitave Ljubačevske doline, u kojoj se nalaze stećci, crkva brvna i pećina.

- Posebnu zahvalnost dugujemo vlasniku i autoru ovog projekta, koji je uložio vrijeme, novac i energiju da dobijemo jedan ovakav kapitalni objekat koji je neprocjenjive vrijednosti - ocijenio je Barašin. ●

drugim muzejskim institucijama.

- Ovo je prevazišlo sva moja očekivanja. Međutim, iako je u pitanju milionska investicija, ovo nije biznis već prije svega ljubav i entuzijazam. Ali se mora samofinansirati da bi se održavao. Inače, nikada u životu nisam bio sigurniji da sam napravio jedno izuzetno djelo, a podržao me i grad Banja Luka, kao i mnogi drugi - kaže Branković.

Kako su na otvaranju istakli predstavnici Turističke organizacije Republike Srpske (TORS) i Banjolučke turističke organizacije (TOB), *Ljubačke doline* će predstavljati jedan od glavnih aduta u turističkoj ponudi.

- Osim turističke ponude, moći ćemo da organizujemo i škole u prirodi, u kojima će se djeca upoznati sa našom tradicijom i kulturom - kazala je Nada Jovanović, direktor TORS-a, koja je ovom prilikom izrazila zahvalnost

**ekapija
.ba**

PARTIZANKA AZRA ŠARAC

Poslije onog rata je bila nacionalizacija i mnoga imovina je oduzeta, a od ovih novih bogataša se ništa nije oduzelo, ništa im se ne dira; Potrebna je i odgovorna kritika, ali da te ne mogu razvlačiti po sudovima za svaku riječ kao što razvlače Senada Avdića; Zamjeram Ivanu Lovrenoviću koji se afirmisao kao borac za Bosnu, a sada šuti; Zuko Džumhur je govorio da izolacija nije dobra, pogotovo za ovako male narode kao što smo mi

Glas javnosti je rubrika kojom magazin Start BiH već duže vremena daje mogućnost i priliku sasvim običnim ljudima da iznesu svoja iskustva, mišljenja, sugestije, probleme koji ih tiše, ali i pozitivne primjere - bez ikakvih intervencija naše redakcije na sadržaj teksta

Partizanka Azra Šarac, rođena Mostarka, danas ima 88 godina i posljednih 30-ak godina, poslije Mostara, Zagreba, Beograda i Slovenije, živi u Sarajevu. Direktno je učestvovala u izgradnji društva poslije 1945. godine, pa je pozvana da poredi neke procese onda i sada. - Obnova poslije rata 1945. je bila intenzivna, gradile su se škole, putevi, hoteli, omladina se sretala sa širem područja, a to je veoma značajno za male države i mala društva jer svi mi ovdje na Balkanu smo mali i veoma je opasno da se zatvaramo, nije podsticajno. A nas vlast od 1995. zatvara, odvaja jedne od drugih i to ne samo mi ovdje sami sebe, nego nam to radi i Hrvatska koja je, recimo, otvorila Sveučilište u Mostaru, pored Univerziteta Džemal Bijedić, umjesto da gradi onu tzv. Lijevu obalu koju su rušili i HVO i HV

jer je Splitska brigada učestvovala u tim operacijama. Pa, recimo, Zuko Džumhur je bio jako ljut kada se onih godina otvrao Univerzitet u Mostaru, govorio je da je to šteta jer će mladi ljudi sada manje odlaziti u Sarajevo, Zagreb ili Beograd na studije, a da je to jako važno za njih, da im je potrebno da se sreću jer izolacija nije dobra, pogotovo za ovako male narode kao što smo mi.

**VJERUJE DA SU LJUDI DOBRI,
HUMANI I SAOSJEĆAJNI, ALI DA SE
NE RADI NA GRADNJI MORALA**

- Pamtim kakav je svijet bio u Sarajevu tokom rata, a bila sam sve vrijeme ovdje, i u redovima za vodu i za hranu i pod granatama i bila je to jedna snažna empatija, dijelilo se sve što se imalo. Pa smo onda imali one poplave prošle godine i ljudi

su se opet solidarisali i pomagali. Sve зависi od toga kakav je moral pojedinca i moral društva u cjelini. Ali kapitalizam je razvio individualni interes. Naš problem je što smo izgubili moral društva, naše društvo je razoren. Godinama sam bila SDP-ovka i jako sam im zamjerila što su usmjereni na vlast, a ne na društvo. Socijaldemokratija kao ideja treba da reformiše društvo, oslanja se na sindikate... Tako je nastala i u Njemačkoj i svuda. Dakle, prvo radnička klasa, pa preobrazaj društva, obrazovnog sistema, kulture... Ali SDP to nije uspio. Ne mislim da su oni sami krivi, svi zajedno smo imali mnogo problema. Ta nesretna privatizacija, koju je od nas tražila Evropa i koja je provedena na krajnje lopovski način, proizvela je mali broj bogataša koji ne mogu dokazati porijeklo svoje imovine, ne

mogu ga opravdati. To je dovelo do gomilanja bogatstva kod malog broja ljudi. Kako država nije spremna da reaguje, oni koji žive u bijedi, a takvih je mnogo: ljudi bez ičega, jadni, obespravljeni borci, cijilne žrtve rata, bolesna djeca... svi žive mizerno i bez ikakve pomoći i bez perspektive, i to stvara nepovjerenje. Poslije onog rata je bila nacionalizacija i mnoga imovina je oduzeta, a od ovih novih bogataša se ništa nije oduzelo, ništa im se ne dira, ni računi koji su višemilionski ili koliko već. Sve to ruši moral i osjećaj za državu koju su ljudi svesrdno branili. Susrećem neke od tih novih bogataša i vidim da su vrlo sebični: neki od njih sarađuju u Savezu antifašista i stalno pokreću priču o traženju donacija, a sami, iako neki važe za veoma bogate, ne daju ni za kafu. Društvo tu ništa na poduzima i onda se moral urušava, a moral treba graditi iznutra. Kant je rekao *zvjezdano nebo nad nama, a moralni zakon u nama i*, znači, mora se u sebi graditi. Potrebna je i odgovorna kritika, ali da te ne mogu razvlačiti po sudovima za svaku riječ kao što razvlače Senada Avdića. Mora se gristi, ne može se šutjeti, ali ovdje se ništa ne dešava nakon tih *ugriza* i to vodi propadanju društva, a za to nisu krvivi oni koji grizu, nego oni koji šute na to.

ŽAO JOJ JE ŠTO MOSTAR ODUMIRE JER JE TO NEKADA BILA JEDNA HUMANA SREDINA I NISU BILI PODIJELJENI

- Evo, recimo, o Mostaru se šuti, a to je uništen grad i to je užasno. Šute hrvatski intelektualci, govorili su samo oni iz Svetla istine, koje je sada ugašeno, a tamo je bilo vrlo pametnih i obrazovanih ljudi, vrlo su ozbljno postavljali pitanje interesa hrvatskog naroda. No, većina šuti. Zamjeram Ivanu Lovrenoviću koji se afirmisao kao borac za Bosnu, a sada šuti. Ne znam zašto. Dubravko Lovrenović je, recimo, drugačiji. Pokušala sam sve da ih dobijem u raspravu o Mostaru, koju je organizovao Savez boraca, ali nisu se odazvali. Zanima me taj Mostar, žao mi je što odumire jer je to bila jedna humana sredina i nismo uopšte bili podijeljeni, družili smo se svi: Bošnjaci, Jevreji, Srbi... Šantići, Zurovci, Popovići... nismo se razdvajali od djetinjstva... Vjerujem da je sada Mostar nemoguće riješiti na nacionalnoj osnovi, za bilo koju naciju. Srbi se jesu na početku rata dobrovoljno povukli, uz pomoć Perišića i SDS-a, jer su usvojili plan Milošević - Tuđman i ja to razumijem jer oni su 1941. jako stradali. Ta srpska čaršija u Mostaru je jako uništena, oni su po abecedi iseljevani u Liku i jako su stradali. Godine 1996. smo ja i Boro Bjelobrk isli u Beograd i

pozivali ih da se vratre, ali oni nisu htjeli; ni na izbore. Osim njih, oko 25.000 Bošnjaka je silom otjerano, više od 3.000 je ubijeno i tako je stradala stvarna intelektualna elita. Soko, koji je zapošljavao samo inžinjera više od 250, podijeljen je na mala preduzeća koja su privatizovana među Dragom Čovićevim i njegovim prijateljima jer on je tamo bio direktor i niko za to ne odgovara. Svi procesi su stali. Imali smo institut, fakultete, velike kombinate od kojih nema ni traga i to je bio genocid, ali se to ne priznaje i ne uvažava se sve što se desilo i to stvara nepovjerenje kod ljudi, posebno kod mlađih ljudi jer ne vide perspektivu. I priča o stonom gradu, koju gura Čović, Tuđmanova je ideja, a i Hrvatska djeluje razdvajajuće. Ja sam bila tamo 14. februara i poslala sam apelaciju o Mostaru novom predstavniku Evropske zajednice.

DOBRO PAMTI PROŠLI SISTEMI. TVRDI DA TO NIPOŠTO NIJE BILO MRAČNO DOBA

- Da je ono bio mračni vilajet ili mračna avlja, kako neko zna reći za Bosnu, kako bi se ovdje javila onako dobra i kvalitetna pop-rok škola, filmska industrija, književne grupe? Pa bila je to renesansa u BiH, univerziteti su postali ozbiljne škole, nisu se kupovale diplome kao danas, imali smo filozofske rasprave... Ja sam doselila u Sarajevo 1983, moj muž je bio Sarajlija i želio se vratiti. Nije mi žao ni slučajno, ja volim Sarajevo, mislim da je ovo divan grad, srdačan. Kao

O BOGATAŠIMA

Susrećem neke od tih novih bogataša, vidim da su vrlo sebični, neki od njih sarađuju u Savezu antifašista i stalno pokreću priču o traženju donacija, a sami, iako neki važe za veoma bogate, ne daju ni za kafu

djevojčica sam ljeti dolazila ovdje i mrzila ga jer me odvajalo od moje tople Hercegovine i Neretve. Zvala sam ga *mrsko Sarajvetino*. Prijatelji mojih roditelja, kod kojih smo dolazili, govorili su mi da će se udati za Sarajliju, a ja sam tada imala šest godina i govorila sam da *neću pa da im je taj Sarajlija princ*. Ali volim Sarajevo, to je vrlo fina sredina, ima fine ljude, bez mržnje prema drugima za razliku od, recimo, starih Zagrepčana koji imaju posebna osjećanja prema onima

iz Hercegovine ili Dalmacije. Istina, dolazak ljudi iz unutrašnjosti ostavlja svoje tragove, ali Sarajevo je otvoreno i ono

VRIJEME RENESENSE U BiH

Da je ono bio mračni vilajet ili mračna avlja, kako neko zna reći za Bosnu, kako bi se ovdje javila onako dobra i kvalitetna pop-rok škola, filmska industrija, književne grupe? Pa bila je to renesansa u BiH

če to podnijeti.

AZRINA BIOGRAFIJA JE ZANIMLJIVA, PUNA IMENA POZNATIH IZ UDŽBENIKA ILI SA TABLI SA NAZIVIMA ULICA

- Sa 13 ili 14 godina sam postala ilegalka. Prvi put sam hapšena već 1941. sa jednom grupom ilegalaca i to je bilo ilegalsko krštenje. Moji sestra i brat su uhapšeni 1943. i oni su završili u Italiji, u koncentracionim logorima. Onda je 1943. bila i jedna velika provala u Mostaru, jedan fini mladić, gimnazijalac nešto stariji od mene, nas je sve provalio. Rekao je čak i moje ilegalno ime – Ševa, adresu i stan u kome sam se krila, a to je bilo kod naše prijateljice, komšinice Rose. Kada su ušli u kuću da me odvedu, rekla sam im da se moram presvući i otišla u drugu sobu. Za mnom je ušao agent Gestapo, video je da sam djevojčica. Rekla sam mu da se moram presvući, ali da to ne želim uraditi pred njim jer se stidim. On je izšao, a ja sam preko Rosinih asparagusa visokih 1,5 ili čak i dva metra pobegla prema Neretvi i krila sam se u drugom dijelu grada, u kući dede i nane Zdravka Grebe. Kada je rat završio, željela sam studirati, pa sam prvo morala maturirati, a onda sam 1947. dobila stipendiju za studij u Moskvi. Predložili su mi da studiram tehniku uređenja zoo-vrtova, ali ja sam željela psihologiju. To sam i dobila na kraju, ali sam se 1948. po usvajanju Rezolucije, morala vratiti. Potom sam dobila stipendiju za Beograd i nastavila studij. Tamo sam srela mog budućeg muža, kog sam upoznala još u Mostaru 1943. kada je došao iz Nevesinja da radi sa nama nakon te velike provale. Još tada mi se dopao, ličio je na Korčaginu. Kada sam se udala za njega preselili smo u Zagreb, gdje sam nastavila studirati. ●

ZLOUPOTREBA DOPINGA

Mladi ljudi željni brzog napretka postaju ovisnici koji sebe uvode u brojne zdravstvene probleme, agresivnost i depresiju

"Rekreativni fitnes prerasta u ilegalan i opasan bodibilding bez kontrole; Primjena steroida donosi trenutne benefite, ali i složene i dugotrajne posljedice; Istraživanja pokazuju da u svijetu oko 15,5 miliona ljudi koristi doping; Od 10 osoba koje koriste nedozvoljena sredstva, dva umiru iznenadnom, neobjašnjivom smrću; Distribuiranje nedozvoljenih supstanci je dobro organizovan posao"

► RAZGOVARAO: Zdravko Čupović zdravko@startbih.info

Kažu da je upotreba i zloupotreba farmakoloških sredstava stara koliko i sam sport. Na samom početku manipuliralo se posebnom prehranom, a kasnije i odabirom posebnih trava koje su, navodno, produžavale izdržljivost, što i nije bio smrtni grijeh. Prvi sintetički testosteron razvio je nobelovac Leopold Ružička (1887-1976), ranih tridesetih godina prošlog vijeka. Zbog loših rezultata na Olimpijskim igrama u Berlinu 1936. godine, Adolf Hitler naređuje svojim znanstvenicima da stvore superioran tip sportaša. Tada se prvi put na zdravim ljudima upotrijebio sintetički testosteron radi poboljšanja sportskih rezultata. Pokretač moderne ere zloupotrebe dopinga je dr. John Ziegler. Ostao je upamćen kao osoba koja je stvorila dianabol (metandienone) u saradnji sa farmaceutskim gigantom CIBA. „Doktor“ se pokušao distancirati od dianabola, ali Pandorina kutija je bila već otvorena - na hiljadu sportaša počele su ga uzimati. Nedovoljno je poznato da upotreba nedozvoljenih farmakoloških sredstava nosi brojne zdravstvene rizike, ali i pored toga, u trci za lijepim i mišićavim tijelom, ova sredstva sve više upotrebljavaju i rekreativci. Zloupotreba dopinga je danas postao jako raširen i ozbiljan problem, tvrde stručnjaci. Upravo o svemu ovome razgovarali smo sa doc. dr. Amelom Mekićem, sa katedre transformacionih i borilačkih sportova i predmeta kondicioni trening i prehrana na Fakultetu sporta i tjelesnog odgoja u Sarajevu. Ipak, naš sagovornik

je poznatiji po rezultatima koje je postigao kao vrhunski sportista. Mekić se sportom bavi od 1989. godine, kada je otisao na prvi trening džudoa. Od tada je više puta proglašavan najboljim sportistom u BiH, najperspektivnijim juniorom, a najdraža mu je titula prvaka Evrope u džudou. Našu zemlju je na olimpijskim igrama predstavljao tri puta, a dva puta nosio zastavu na ceremoniji otvorenja.

Šta je zapravo doping?

- Prema definiciji Međunarodnog olimpijskog komiteta (MOK), „doping je svako ono sredstvo ili postupak koje je u stanju da umjetno poveća radnu sposobnost, što je u suprotnosti sa sportskom etikom, kao i tjelesnim i mentalnim integritetom sportaša“ (MOK, 1999). Zaista lijepo napisano... Međutim, danas više ne možemo zatvarati oči pred činjenicom da, u okviru medicinskih sredstava za oporavak, posred programirane konvencionalne sportske prehrane i sportskih suplemenata, sve značajnije mjesto zauzimaju i nedozvoljena farmakološka sredstva - doping.

VEĆI, JAČI, BRŽI, AGRESIVNIJI

Zbog čega je to tako?

- Surovost modernog takmičarskog sporta, pogotovo na međunarodnom nivou, slava pobjede, rastuće socijalne beneficije i mogućnosti za rješenje egzistencijalnih problema te materijalne nagrade za vrhunске sportske rezultate, doslovno „tjeraju“ sve više sportaša da poboljšaju svoje rezultate na bilo koji način, pa i po cijenu zdravlja. Surova komercijalizacija i visoka profitabilnost vrhunskog sporta zahtijeva

konstantno podizanje kvaliteta i postizanje rekordnih rezultata, da biste bili što bolji mamac za medije, a time i za sponzore. Vrhunski sportisti su dovedeni u nezahvalnu poziciju i smatraju se potrošnim materijalom, a sa druge strane od njih se očekuje stalno pomjeranje granica ljudskih mogućnosti, sve nauštrb zdravlja. Prirodna obdarenost, dugogodišnji uporan, strpljiv i marljiv trening, velika lična odricanja i stroga samodisciplina ponekad nisu dovoljni za ispunjenje tih velikih očekivanja.

Veliki je to pritisak na sportiste?

- Sportisti su izloženi izuzetno velikom pritisku, željom za rezultatima, povredama, pretreniranosti, a sve to dovodi pojedine sportisti do one granice nakon koje prestaju da razmišljaju realno i racionalno, te počinju koristiti razne nedozvoljene stimulativne supstance kako bi održali optimalnu pripremljenost i ostali na elitnom nivo. Profesionalni sportisti traže opravdanje u tome da će postati nacionalni heroji, da će unovčiti sve uloženo, pa čak i zdravlje. Čak ni to nisu dovoljni argumenti koji bi trebali da opravdaju upotrebu raznih nedozvoljenih supstanci, a pogotovo steroida koji se u abnormalnim količinama konzumiraju.

Koliko danas, zapravo, ima dopinga u sportu?

- Nedozvoljena farmakološka sredstva, a pogotovo steroidi utječu na izgled, sposobnosti (snagu, moć, brzinu) i psihički stav. Mogu te učiniti većim, jačim, bržim i agresivnijim. Sve se ove vrijednosti u današnjem društvu cijene više nego ikad prije, one donose poštovanje, moć, a ponekad

i finansijske nagrade. Istraživanja pokazuju da u svijetu oko 15,5 miliona ljudi koristi doping, najviše anaboličke steroide, što ukazuje da propisi o zabrani korištenja anaboličkih steroida od strane profesionalnih sportaša nisu dovoljni za zaštitu zdravlja budući da je sve veći broj rekreativnih sportista, naročito bodibildera koji koriste ove supstance. Sve navedeno jasno pokazuje da je naglo povećanje rasprostranjenosti upotrebe anaboličkih steroida u nemedicinske svrhe barem u određenoj mjeri i posljedica kompetitivnosti današnjeg društva, te ujedno objašnjava teškoće u suzbijanju zloupotrebe njihovog korištenja. Najveći broj doping sredstava koje koriste sportisti ne samo da je zabranjen nego je svrstan u međunarodne konvencije o kontroli droga. Propagiranje zdravog načina života, praćeno podsticanjem fizičke rekreacije u teretanama i novi kult mišićavog tijela (ženskog podjednako kao i muškog), stvorili su atmosferu u kojoj se blagonaklono gleda na upotrebu različitih preparata na bazi steroida. Estetski imperativi atraktivnog izgleda, koji u suvremenom društvu bivaju sve veći, doprinose širenju upotrebe anaboličkih steroida, sredstava za povećavanje mišićne mase, koja su tokom posljednje decenije ušla u široku upotrebu među mlađom muškom populacijom.

Koliko je doping opasan za zdravlje?

- Nedovoljno je poznato da upotreba nedozvoljenih farmakološka sredstva, a pogotovo anaboličkih steroida nosi brojne zdravstvene rizike i može dovesti do gubitka kose, opadanja seksualne potencije, steriliteta, poremaćaja rada žlijezda s unutrašnjim lučenjem, itd. Činjenica je da se njihovom uprebom dolazi do ekstremnih morfoloških, motoričkih i funkcionalnih vrijednosti, čak se transformiraju patološke konativne karakteristike, u prvom redu agresivnost i depresivnost, a sa druge strane nisu isključene ni apstinencijalne krize, koje se mogu pojaviti prilikom naglog prekida uzimanja ovih preparata, tako da upotreba u potpunosti odgovara upotrebi bilo koje zabranjene droge i, samim tim, nosi istovjetne rizike.

POSTOJI ČITAV NIZ NEŽELJENIH DJEJSTAVA KOJE OVI SINTETSKI HORMONI UZROKUJU

Koja nedozvoljena sredstva se najčešće upotrebljavaju?

- Anabolički steroidi su najkonzumirani nedozvoljeno sredstvo u današnjem vremenu. Koriste se u sportovima koji iziskuju snagu i izdržljivost, kao primjer u bodibildingu, te se i neosnovano nalaze u širokoj upotrebi među profesionalnim sportistima zbog svog direktnog djelovanja.

► NELEGALNE SUPSTANCE U LEGALNOJ SUPPLEMENTACIJI

Legalni dozvoljeni suplementi na priordan i sasvim normalan način podižu radne sposobnosti organizma do mjere koja nije štetna za organizam. Doping sredstva počinju tamo gdje završavaju efekti legalne suplementacije. Ilegalna suplementacija (doping) su sve supstance koje na bilo koji način ugrožavaju zdravlje sportiste. Dakle, i jedna i druga sredstva su leksički suplementi, ali je razlika u nazivu koji dolazi prije njih, legalni i ilegalni. Tako malo razlika teorijski, ali u stvarnom svijetu graniče kao dvije različite dimenzije. Što se tiče zajedničkih dodirnih tačaka, vrlo

često je u legalnoj suplementaciji u tragovima prisutna nelegalna supstanca. Zbog ovoga svi legalni suplementi prolaze rigorozne kontrole kvalitete. Posebno treba biti oprezan sa suplementima porijeklom iz Amerike, jer zakonska regulativa nalaže da 2% sadržaja preprata ne mora da bude prikazano na etiketi sadržaja. Neki od najvećih doping skandala su upravo posljedica ovakvih situacija. No, svejedno, kada vam se dokaže postojanje ilegalne supstance u organizmu podliježete istoj kazni bez obzira na način njenog dospijevanja u organizam.

na muskularni sistem, povećavajući mišićnu masu, snagu i stepen izdržljivosti, ali rijetko se pomišlja na ogroman broj neželjenih efekata koje oni mogu uzrokovati. Kada poželite da koristite anaboličke steroide zapitajte sebe da li zbog želje za većim mišićima vrijedi stavljati i sopstveno zdravlje na kocku?

Kako anabolički steroidi mogu narušiti zdravlje?

- Muški polni hormoni, naročito testosteron, imaju androgene i anaboličke efekte. Androgeni efekti su zaslužni za primarne i sekundarne seksualne karakteristike: dubina glasa, stidne dlake, one ispod pauha i na licu, rast penisa i testisa, agresivnost. Anabolički efekti poboljšavaju mišićnu masu, snagu, gustinu kostiju i njeno sazrijevanje, adekvatan razvoj crvenih krvnih zrnaca). Razlog zbog koga se zovu anaboličkim steroidima jeste taj što poboljšavaju upravo anaboličke efekte na ljudski organizam, a gotovo da minimiziraju androgene efekte, ali su i oni uvijek prisutni! Steroid sa najjačim anaboličkim ima i najjače androgeno djelovanje!

Razlog što sportisti, naročito bodibilderi koriste steroide jeste što tako lako dolaze do veće mišićne mase koju na normalnoj ishrani ne bi postigli tako lako. Svaki sportista će, u početku, prilikom upotrebe anaboličkih steroida primijetiti poboljšanje u svom izgledu, snazi i izdržljivosti, ali samo ako su povezani sa jakom motivacijom, dijetom i napornim treningom. Problem nastaje kada sportista, po zadovoljenju svojih ciljeva, treba da prestane da koristi steroide. Postoji čitav niz neželjenih dejstava koje ovi sintetski hormoni uzrokuju.

Koliko se često kontrolišu domaći sportisti, a kakva je situacija u zapadnjačkim zemljama?

- Bh. sportisti se kontrolišu po planu Agencije za antidoping kontrolu Bosne i Hercegovine. Najčešće se radi po plasmanu

kolika je zastupljenost doping kontrola.

Koliko je razvijen bh. sistem kontrole?

- Pa moglo bi biti puno bolje, naravno finansijske opet predstavljaju otežavajući faktor.

Koliko ste puta tokom karijere i sami bili podvrgnuti doping kontroli?

- Pošto je moja sportska karijera bila dosta duga, vjerovali ili ne, imao sam 44 kontrole. *Koliko zapravo doping procentualno može popraviti nečiju brzinu, snagu, izdržljivost...?*

- Previše, ako znamo da se deset prvoplasiranih sa svjetske rang-liste u bilo kom sportu razlikuje u performansama brzine, snage, izdržljivosti procentualno manje od 0,2 %, a da nam neki vrhunski doping može podići performanse u kratkom periodu za 20 %. Moram da podijelim jednu anegdotu koju sam lično doživio kada sam bio na Olimpijskim igrama u Londonu. Sportistima je unutar ankete postavljen pitanje: „Da li biste koristili doping da osvojite medalju na OI i da poslije umrete za 20 dana?“ Odgovor je bio DA kod 77,3 % anketiranih!?!?

CRNO TRŽIŠTE CVJETA, NA ULICI SE BUKVALNO MOŽE DOĆI DO SVIH MOGUĆIH VRSTA DOPINGA

sportiste ili odabirom sportiste od strane agencije. Kontrolišu se sportovi koji su u porodici olimpijskih sportova. U prosjeku se radi od 250 do 300 kontrola, gdje se jedan broj kontroliše na državnim takmičenjima, a drugi dio u programu praćenja, a sve po pravilima Ssvjetske antidoping agencije (World Anti-Doping Agency, WADA), gdje se striktno vodi briga o kodeksima i ispravnosti kontrole. S obzirom na to da svaka zemlja ima posebnu agenciju, teško je doći do podataka o tome

► LAŽIRANJE REZULTATA KONTROLA

- Trenutno u svijetu postoje hemijski spojevi koji se ne mogu identificirati na dopinškim kontrolama, a „zaslužni“ su za vrhunske sportske rezultate. Naravno, odgovornost

snose i sami liječnici koji lažiraju rezultate dopinških kontrola jer postoje mogućnosti za maskiranje, tako da sportaš bez problema ostaje negativan na doping kontroli.

SKRAĆENI POPIS

Podjelu dopinga utvrđujemo prema zvaničnom popisu Međunarodnog olimpijskog odbora „Popis zabranjenih grupa supstancija i zabranjenih metoda manipulacije u dopingu“. Treba naglasiti da se popis periodično dopunjava, jer se na sceni vodi prava bitka za nove ili „dizajnjirane“ hemijske spojeve koji mogu „unaprijediti vrhunsku sportsku izvedbu“. Skraćeni popis izgleda ovako:

I Zabranjene grupe supstancija

- A. Stimulansi
- B. Narkotici
- C. Anabolički steroidi
- D. Diuretici
- E. Peptidni hormoni, mimetici i slične supstance

II Zabranjene metode manipulacije u dopingu

- A. Krvni doping
- B. Farmakološke, hemijske i fizičke manipulacije

III Grupe supstancija koje ponekad mogu biti zabranjene u sportu

- A. Alkohol
- B. Kanabinoidi
- C. Lokalni anestetici
- D. Kortikosteroidi
- E. Beta blokatori
- F. Supstance za maskiranje

Kao neko ko se bavio i bavi ovim čime se Vi bavite, sigurno ste imali prilike čuti i kako funkcionišu ilegalne distribucije nedozvoljenih suplemenata u našoj zemlji?

- Drago mi je da je Vaš magazin prepoznao ozbiljan problem bh. društva, koji se ogleda u nekontrolisanoj upotrebi doping sredstava. Crno tržište cvjeta, na ulici se bukvalno može doći do svih mogućih vrsta dopinga. Za par stotina maramaka dobijate najtoksičnije kure anaboličkih steroida, hormona rasta i sl. Mladi ljudi željni brzog napretka, nažalost nesvesni posljedica, postaju ovisnici koji sebe uvode u brojne zdravstvene probleme, agresivnost i depresiju. Distribuiranje nedozvoljenih supstanci je dobro organizovan posao. Načinom prodaje i dostupnosti može se reći da to gotovo i nisu ilegalni poslovi. Mreža prodaje u BiH je uglavnom zasnovana na poznanstvima osoba koje dilaju takve vrste supstanci. Porijeklo i način nabavke supstanci uglavnom nisu poznati. Drugi način prodaje jeste gotovo javno oglašavanje na mrežama socijalnih druženja. Postoje i tzv. grupe koje u svom nazivu imaju riječ „suplementacija“. Suplementacija i nedozvoljene supstance nemaju gotovo nikakvo zajedničko uporište. Kada pristupite takvim grupama, administratori stavljaju slike farmakoloških

„Često sugeriram studentima i sportistima da, osim karijere, postoji i važnija maratonska životna utrka. Jedan sprint vas neće dovesti do pobjede nego će vas izmoriti i usporiti. Budite slobodni i bit ćete zadovoljni!“

sredstava, cijene i žargonske nazive za svaku od spustanci. S obzirom da se ove supstance kao originalni preparati nalaze i u apotekama, vrlo lako je do njih doći putem recepta, te ih preprodavati kao nedozvoljena stimulativna sredstva. Suština nabavke ovakvih sredstava jeste postojanje kanala veza između farmaceuta, doktora, sa dilerskom mrežom i distributerima. Nažalost, preprodavanje i dilanje farmakoloških preparata, dizajniranih u cilju saniranja različitih akutnih i hroničnih stanja, preraslo je u prljavo tržište moći sa nesagledivim posljedicama po zdravlje čovjeka.

Da li ste možda čuli da li negdje postoje underground laboratorije koje izrađuju nedozvoljena sredstva?

- Pitanje postojanja underground laboratorija za proizvodnju sintetičkih steroida i drugih nedozvoljenih supstanci je poprilično nejasno i neistraženo područje djelovanja. Procedure i farmakološka tehnologija za proizvodnju istih zahtjeva specifične i skupe aprature za sintetičko generisanje sekvenci na molekularnom nivou. Posjedovanje ove aparature je ilegalno i nije praktično. Naravno, drugi način underground laboratorija jeste samo prepakivanje preparata ili sinteza jednostavnih hemijskih jedinjenja pribavljanjem i različitih supstanci dostupnih u slobodnoj prodaji. Primjeri ovakvih kombinacija jesu mješavine efedrina sa kodeinom, aspirinom, kofeinom ili mnogo poznatija varijanta popularna osamdesetih godina „speed ball“ – mješavina heroina i kokaina u injektivnoj formi. Ono što je vrlo važno istaći jeste da postojanje ovakvih laboratorija i korištenje takvih supstanci nastalih u „kuhinjama“ mnogo je opasnije nego korištenje farmakoloških ispitanih i provjerenih nedozvoljenih

sredstava. Ovo pitanje je vrlo lahko riješiti, na način da se stvori potreba za njegovim rješavanjem, jer sam siguran da je ovakav vid proizvodnje u BiH prisutan u maloj mjeri.

KO VARA LOŠE SPAVA, A U SPORTU JE NAJVAŽNIJI OPORAVAK I SAN

Posljednjih godina zabilježeni su slučajevi iznenadnih smrti, npr. nakon višegodišnjeg amaterskog bavljenja bodibildingom i uzimanja anaboličkih steroida ili npr. slučaj bicikliste Marka Pantanija, koji je dovođen u vezu sa korištenjem dopinga...

- Štetnost korištenja nedozvoljenih sredstava je nadaleko poznata. Problem društva je nepostojanje svijesti i nemar za zdravljem i kvalitetnim životom. Primjena steroida donosi trenutne benefite, ali i složene i dugotrajne posljedice. Često ponavljana priča je ona u kojem je sporatima ponuđen supstrat koji garantuje zlatnu medalju na Olimpijskim igrama. Poražavajuće je da je preko 90% ispitanika prihvatio korištenje supstance, a cijena je, ni manje ni više, bila smrt u roku od pet godina. Toliko o svijesti ljudi i snazi tržišne utakmice prestiža i moći. Generalno, pored svih neželenih pojava i posljedica koje izazivaju nedozvoljena sredstva (karcinomi, organske atrofije i disfunkcije, hronični upalni procesi, teška i rijetka oboljenja digestivnog trakta, reproducirajućih organa, kardiovaskularna hronična stanja, nervna oboljenja najčešći ishod) ishod u više od 20% slučajeva je iznenadna smrt. Dakle, od 10 osoba koje koriste nedozvoljena sredstva dva umiru iznenadnom neobjasnjivom smrću. Naravno, ovo nije lako dokazati jer obično takva smrt nastaje kao ubrzanje postojeće komplikacije za koju se nije znala dijagnoza te se ovakve >

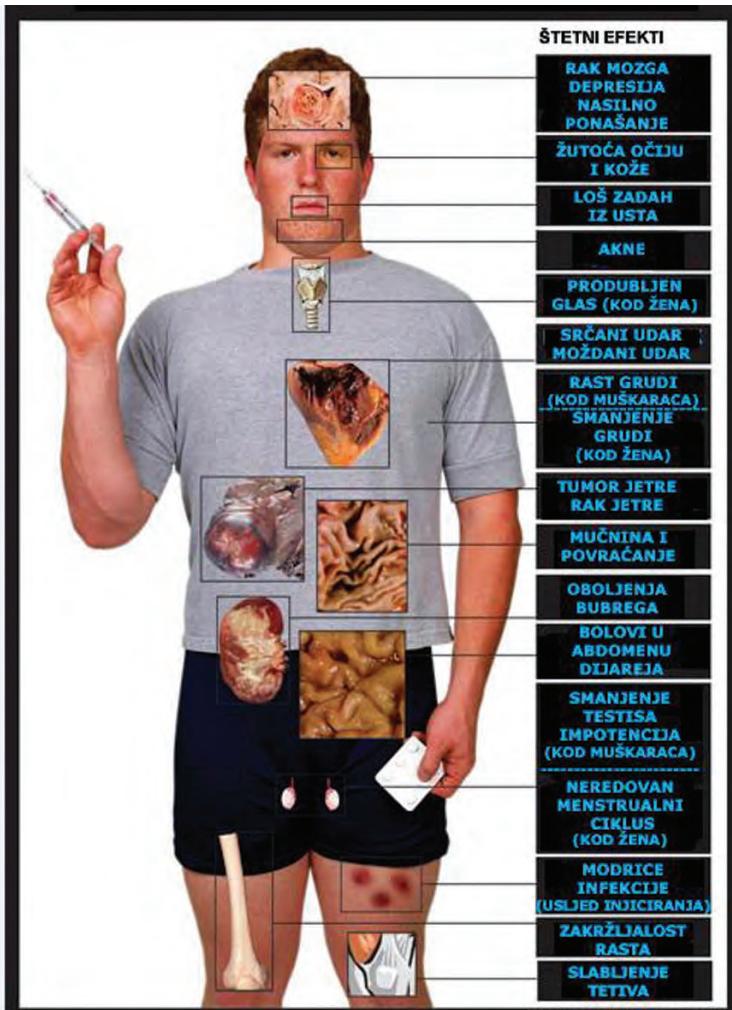
► UPOTREBA ANABOLIČKIH STEROIDA: NEŽELJENI EFEKTI

KRATKOROČNI

- Akne – Testosteron normalno djeluje na lojne žljezde, unesena količina ih dodatno opterećuje, produkuje se više loja, pore se za- pušavaju i inficiraju te uzrokuju pojavu akni.
- Smanjivanje (atrofija) testisa i redukovanje broja spermatozoida – Unošenjem steroida smanjuje se sekrecija sopstvenog testoste- rona u testisima te oni podliježu atrofiji. Takođe, zbog manjka te- stosterona (androgenog dijela) doći će i do smanjene produkcije spermatozoida, što sve može odvesti do sterilnosti.
- Gubitak kose – Muški tip čelavosti upravo nastaje zbog djelstva testosterona preko njegovog metabolita DTH (dihidrotestosterona) na folikule kose, pojačanim unosom steroida koji daju ovaj me- tabolit doći će do ovog neželenog efekta.
- Agresivnost – kod onih koji u dužem vremenskom periodu uzimaju veće doze steroida.
- Ginekomastija (razvoj ženskih grudi kod muškaraca) – Jetra konver- tuje višak testosterona u estrogen (ženski polni hormon) koji dje- luje na muške grudi kao da su ženske, povećava ih.
- Visok krvni pritisak i holesterol – Steroidi zadržavaju vodu i so, ko- ji povećavaju nivo krvnog pritiska. Holesterol dovodi do razvoja ateroskleroze koja može dovesti do infarkta i šloga.
- Neadekvatna funkcije jetre – Zbog moguće pojave tumora na jetri uslijed konzumiranja anaboličkih steroida. Usljed poremećaja funkcije jetre može doći i do žutice.
- Muške karakteristike kod žena – Testosteron je muški polni hormon koji se u malim koncentracijama nalazi i kod žena, ali u većim kon- centracijama kod žena očigledno može prouzrokovati ovo neže- ljeni djejstvo.

DUGOROČNI

- Propadanje funkcije jetre – Formiranje cisti koje zamjenjuju plemeni- nito tkivo jetre, kod osoba koje pojačano koriste steroide. Regresija je zabilježena pri prekidanju upotrebe steroida.
- Problemi sa srcem i krvnim sudovima – Brojna suženja i očvršćenja krvnih sudova u bubrežima, srcu, mozgu, uslijed povećanog krv- nog pritiska, mogu dovesti do šloga, infarkta, otkazivanja bubrega, formiranja patoloških proširenja na krvnim sudovima sa njihovom rupturom, itd.
- Problemi sa mišićima – Po prestanku upotrebe steroida, mišićno tkivo se zamjenjuje masnim te opada i snaga osobe koja je koristila steroide.
- Depresija - Predstavlja neurološki problem uslijed poremećaja u sintezi serotoninina u mozgu.
- HIV – Jedna od najtežih komplikacija koja se javlja kod osoba koje dijele igle prilikom upotrebe anaboličkih steroida.
- Povrede ligamenata i tetiva – Ligamenti ne reaguju na upotrebu steroida, a mišići se uvećavaju. Prekomjernom težinom tegova može do- či do rupture tetiva i ligamenata koji ne mogu da izdrže povećan pritisak.
- Nizak rast – Kod mlađih osoba koje koriste steroide, nastaje zbog ranog zatvaranja kostiju na mjestima gdje se izdužuju.

smrti pripisuju upravo tim, nakon smrti otkrivenim, anomalijama. Najčešća izne- nadna smrt jeste kardiovaskularno zata- jenje. Korištenjem sredstava, koja imaju složena djelovanja za povećanje perfor- mansi, srce ne dobija dovoljnu količinu hrane, kiseonika i ostalih esencija važnih za njegovu funkciju. Kombinacija ovih dje- lovanja te povišen krvni pritisak normal- na su pojava pri korištenju nedozvoljenih sredstava: slabi i iscrpljuje srce te dolazi do neizbjegnog. Momenat smrti određuju- je dužina korištenja, doziranje i genetska predispozicija. Naravno, nisu za smrt od- govorna samo nedozvoljena sredstva nego i same procedure kao što su različite auto- transfuzije kada osoba koja to radi dobije hronični miokarditis koji nema izražene

simptome, tj. simptomi se pripisuju ko- rištenju sredstava ili pak dolazi do nepo- vratne sepse.

Da li je Vama poznat neki slučaj bliske osobe kojoj su „steroidi i hormoni po preporuci“ uništili zdravlje, doveli do promjena u ponašanju, prekinuli sportsku karijeru ili možda čak doveli do smrtnog ishoda?

- U svojoj bližoj okolini nisam se susre- tao sa takvim slučajevima, iako sam svje- dok da rekreativni fitnes prerasta u ile- galan i opasan bodibilding bez kontorole. Opet je kriv ljudski faktor i težnja za uspje- hom. Lično nemam nikakva iskustva veza- na za korištenje nedozvoljenih sredstava jer su kontrole u vrhunskom sportu izuzet- no rigorozne, temeljne i česte. Osim toga,

visok nivo edukacije koji sam stekao na Fakultetu sporta vrlo rano me je osvije- stio te sam znao šta želim – čist rezultat i zadovoljstvo uspjehom.

Da li ste Vi ikada dolazili u iskušenje, imali pritisak da to koristite i sl.?

- Varanje stvara loš osjećaj i ko vara lo- še spava, a u sportu su najvažniji opora- vak i san.

Šta svojim studentima preporučujete, kako da se ponašaju kada su ove sup- stance u pitanju?

- Često sugeriram studentima i sportisti- ma da, osim karijere, postoji i važnija mar- ratonska životna utrka. Jedan sprint vas neće dovesti do pobjede nego će vas iz- moriti i usporiti. Budite slobodni i bit će- te zadovoljni. ●

ŠKOLA FUDBALA KOJA BRIŠE RAZLIKE

Respekt za „Respekt“

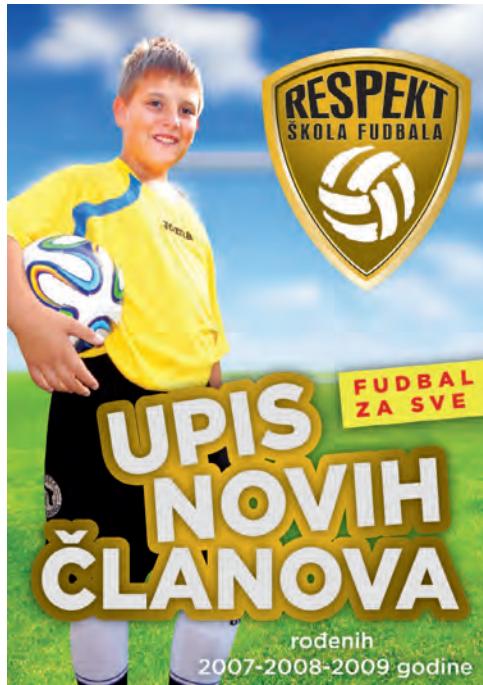
Vizija škole fudbala Respekt iz Sarajeva je doprijeti do svakog djeteta, što uključuje djecu sa poteškoćama u razvoju, djecu koja idu u redovnu školu, djecu koja su često isključena iz zajednice i diskriminisana, djecu koja pripadaju romskoj populaciji, djecu koja žive i rade na ulici

Okupljanjem nekolicine stručnjaka iz oblasti sporta, psihologije te njihovih prijatelja, na inicijativu Emira Hujdura i Zorana Stjepanovića, u Sarajevu je prošle godine pokrenuta škola fudbala Respekt.

ŽIVJETI ZA DRUGE JE ZAKON SREĆE

Kako sami osnivači tvrde, nastala je kao izraz potrebe za stvaranjem jedinstvenog saveza pojedinaca i grupa koje pred sobom imaju viziju o realizaciji punog potencijala svakog djeteta, bilo ono sa poteškoćama u razvoju ili ne.

Svjesni da brojne konvencije koje govorile o pravima djeteta u BiH iz teorije jako teško prelaze u praksi, što se odnosi i na ostvarivanje prava djeteta na sport i rekreaciju, svojim prije svega entuzijazmom, odlučili su nešto konkretno poduzeti o tom pitanju.

- Sportske aktivnosti, takmičenja i slične manifestacije se sporadično organizuju u saradnji škola i lokalnih vlasti, obično prilikom obilježavanja značajnih datuma te kao dio neke obuhvatnije manifestacije. Skromni budžeti i drugi socijalni prioriteti ne ostavljaju prostora za aktivno afirmisanje sporta i zdravlja. Škola fudbala Respekt upravo iz tog razloga prva u regionu besplatno otvara vrata djeци sa poteškoćama u razvoju i djeci koja su, u većini slučajeva, nažalost isključena iz mnogih sfera društvenog života, djeци iz romske populacije. Mi dajemo jednakost za sve i zajednički u sportskom duhu brišemo razlike među njima - kaže direktor Emir Hujdur. On pojašnjava da je vizija Respekta doprijeti do svakog djeteta, što uključuje i djecu sa poteškoćama u razvoju, djecu koja idu u redovnu školu, djecu koja su često

isključena iz zajednice i diskriminisana, djece koja pripadaju romskoj populaciji, djecu koja žive i rade na ulici. Svima njima sport bi trebao da pruži društvo, podršku, osjećaj pripadnosti i povezanosti, ističe naš savgovornik. To najbolje ilustruju i slogan Respekta: *Fudbal za sve i Živjeti za druge nije samo zakon dužnosti već i zakon sreće.* - Inkluzije ove djece u sportske aktivnosti nema. Posljedica navedenog je da djeca sa teškoćama u razvoju i njihove porodice žive na marginama društva - upozorava Hujdur.

„Dobri ljudi nam pomažu u ostvarenju ciljeva, ali to nije dovoljno za potpunu implementaciju planiranih aktivnosti“

Trenutno se za treninge, koji se izvode četiri puta sedmično, koristi sportska sala centra „Vladimir Nazor“, teren sa umjetnom travom udruženja Kick off, kao i prostorije SOS Dječje selo. Škola fudbala namijenjena je prije svega u zdravstveno-odgojne svrhe i glavni cilj je sprečavanje devijantnog ponašanja, pretilosti i sportska socijalizacija djece. Osoblje angažovano na projektu su kvalifikovani stručnjaci iz različitih oblasti, uz stalne trenere Šerifa Hrustempašića, Armina Stankovića i Adija Hrustempašića, a uspostavljena je i saradnja sa Fakultetom sporta i tjelesnog odgoja u Sarajevu.

SVAKO DIJETE JE POBJEDNIK

S obzirom na veliki interes stručnjaka i ogroman interes roditelja, škola fudbala

SRCE ZA TIMSKU IGRU

U školi fudbala Respekt obećavaju da će svakako nastojati i da vrate izgubljeno vrijeme, da djeci ponude prostor za igru, da djecu sa poteškoćama u razvoju uključe u sportske aktivnosti i da pokažu kako inkluzija u sportski život djece sa poteškoćama u razvoju nije samo mogućnost već prije svega i potreba.

- Cilj je pokazati da djeca sa poteškoćama u razvoju doživljavaju fudbal i sportske aktivnosti isto tako sa puno entuzijazma kao i njihovi vršnjaci koji idu u redovne škole. Na taj način škola fudbala Respekt direktno pruža podršku inkluzivnom obrazovanju. Tipična djeca i djeca sa poteškoćama u razvoju zajedno u timu, u jednom dresu gdje kuca jedno srce... Srce za timsku igru, pobjedu, a možda i poraz... Neprocjenjivo! - kaže Hujdur.

Emir Hujdur

trenutno broji 64 člana starosne dobi od četiri do 14 godina oba pola, sa tendencijom stalnog povećanja broja članova.

- Ciljna grupa su djeca sa teškoćama i premećajima u razvoju, djeca iz romske populacije, djeca bez roditeljskog staraњa, ali i sva druga djeca. Osim značajnog poboljšanja kvaliteta života djece i njihovih porodica i ostvarenja njihovih osnovnih ljudskih prava, kao najvažnijeg krajnjeg cilja, kroz školu fudbala možemo uticati na promjene u ponašanju djeteta poput učenja, govora, druženja, interesovanja, osamostaljivanja, poslušnosti... U Školi fudbala Respekt mi promovišemo njihove sposobnosti i mogućnosti kroz socijalne i interaktivne sportske aktivnosti, što je i osnovni i glavni cilj samog projekta. U našoj školi svako dijete je pobjednik! - napominje Hujdur.

U narednom periodu Respekt će pokušati da razvije saradnju sa drugim sportskim

kolektivima, a poznate škole fudbala u BiH i izvan graniča BiH su, kako su nam rekli, već i izrazile želju da dođu u posjetu. Kada je pak riječ o samoj djeci, oni bi voljeli da upoznaju i ugoste naše najveće fudbalske zvijezde: Edina Džeku, Miralema Pjanića, Asmira Begovića, Vedada Ibiševića, Zvjezdana

koji su im otvorili vrata fudbalskih klubova i organizacija iz Evrope koji podržavaju slične programe. Pored ponutih SOS Dječijeg seleta i Fakulteta sporta, zavidnu saradnju imaju i sa Centrom Vladimir Nazor te Crvenim križom Novo Sarajevo.

Ali pomoć će biti potrebna i u narednom periodu.

- S obzirom da je naša škola besplatna za djecu, nadamo se da ćemo u skorije vrijeme obezbijediti neophodna sredstva za nesmetano funkcionisanje. Dobri ljudi nam pomažu u ostvarenju ciljeva, ali to nije dovoljno za potpunu implementaciju planiranih aktivnosti. Očekujemo uključenje i podršku stabilnih domaćih kompanija kako bi naša misija, koja je jedinstvena na Balkanu, poslala još jednu poruku o veličini naroda u BiH. Dugoročni plan je obezbjedenje samoodrživosti, za što već imamo projekt - kaže Hujdur Misimovića, Anela Hadžića... Osim podrške samih građana koji su prepoznali značaj i važnost ove škole, Hujdur ističe i svesrdnu pomoć i podršku koju dobijaju od FK Sarajevo, na čelu sa direktorom Dinom Selimovićem,

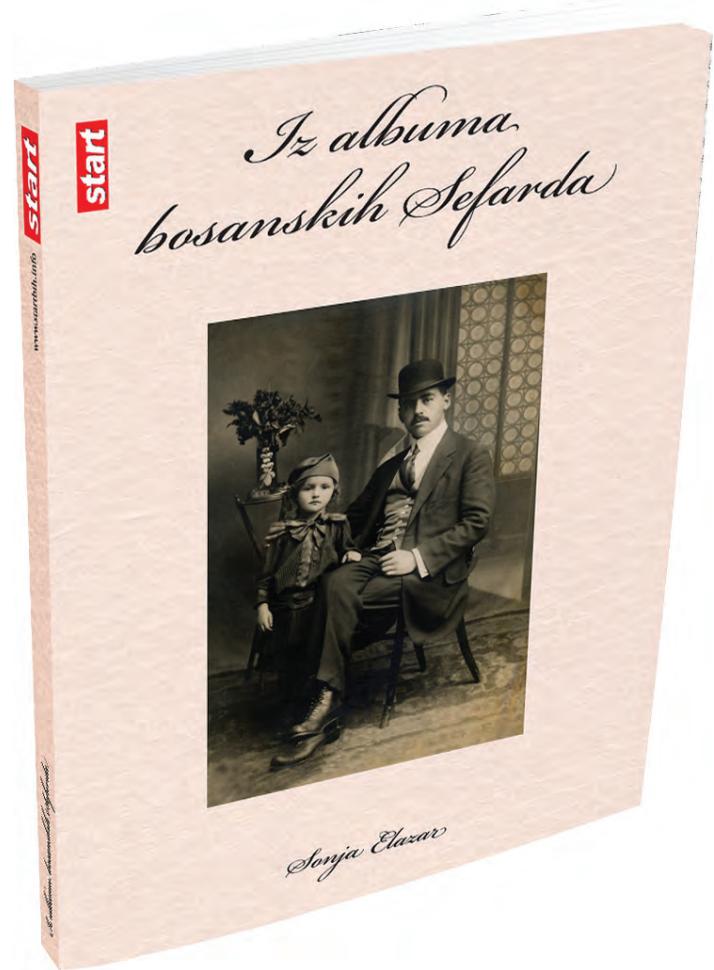
„Mi dajemo jednakost za sve i zajednički u sportskom duhu brišemo razlike među njima“

Misimovića, Anela Hadžića... Osim podrške samih građana koji su prepoznali značaj i važnost ove škole, Hujdur ističe i svesrdnu pomoć i podršku koju dobijaju od FK Sarajevo, na čelu sa direktorom Dinom Selimovićem,

Magazin Start BiH ponosno predstavlja monografiju

Sonje Elazar

IZ ALBUMA BOSANSKIH SEFARDA

Luksuzna monografija o životu Jevreja Sefarda u Bosni i Hercegovini

2015. - 450 godina od dolaska Jevreja Sefarda u BiH

Monografiju možete kupiti u svim boljim knjižarama.
Ili u redakciji magazina Start BiH

NIK Denameda d.o.o.
La Benevolencije 6/1, Sarajevo
+387 61 144 979
redakcija@startbih.info

Postoji prije mene Bisera Alikadić koja je prva otvorila ta vrata

NERMINA OMERBEGOVIĆ, NOVINARKA I PJESENICKA

Od muškarca očekujem da mi kaže konkretno šta hoće ili neće od mene. A to, nažalost, rijetko čujem. Tako da ja, ako ne znam na čemu sam, i sama zašutim i pišem

Za nju kažu da nosi teret pjesnikinje koja piše eroatsku poeziju. Svoju prvu eroatsku objavila je sada već davnih 80-tih godina. Nedavno je izdala novu zbirku poezije, Pričaj Lilit, za koju autorica kaže da predstavlja njen poziv na razgovor, međusobno razumijevanje, priznavanje osjećanja. Sarajevska promocija planirana je za 25. maj, u Klubu AG, a nekada kasnije slijede Tuzla, Zagreb... Naša sagovornica ističe da joj je eroatsko, osjećajno privlačnije od epskog, ratnog, nasilnog

1 Legenda kaže da je Lilit, prva Adamova žena, tražila spolnu ravnopravnost koju nije dobila pa je ljuta napustila raj i Bog je prokleo. Zašto se Vaša nova zbirka poezije zove Pričaj Lilit?

- Lilit je, kao i Adam, bila stvorena od zemlje. Znači, već samim svojim postanjem jednaka mu. Za razliku od Eve, koja je navodno nastala od njegovog rebra. Zašto Pričaj Lilit? Možda zato što u pjesmama koje se vezuju za mitove o prvom muškarцу i prvim ženama možemo naći neke odgovore. Na aktuelne odnose muškarca i žene. Primjera radi, i po mitologiji muškarcima je već na početku stvaranja dato da imaju dvije žene. Lilit, koju u šali nazivam prvom feministicom, prethodi Evi koja je zeznula naivnog Adama. Znači stereotipi kreću već od tada. U tih par mojih pjesama se pojigravam i pravim neku svoju dekonstrukciju mita. Možda zato što pokušavam naći odgovor na pitanje zašto malo više ne slušamo jedni druge ili ne pričamo jedni sa drugima. Pričaj Lilit je neki moj poziv na razgovor, međusobno razumijevanje, priznavanje osjećanja...

2 Koliko je trajao rad na Lilit?

- Lilit je treći ili četvrti naslov knjige koja se godinama dopunjavala. Samo pisanje je trajalo par godina, a konkretni rad na knjizi, odnosno da od rukopisa postane knjiga, oko mjesec.

ata. Naši stilovi jesu različiti, ali ona je ta koja je započela priču

3 Jedna Vaša pjesma nosi naziv Kako je biti seksi u Bosni. Pa, kako je?

- U ovoj pjesmi ironiziram muške prioriteće kroz značaj koje za njih imaju pivo, roštijelj... Tipa, šta je njima bitnije: žensko stegno il' ono od janjetja. I ujedno i činjenicu da će vas nemali broj njih tretirati kao meso. A do žena je bilo da imaju taj neki sekspil ili ne, da im to ne dozvole.

4 Pravite velike pauza između objave djela. Namjerno ili...?

- Pa ne baš namjerno. Ali valjda dođe taj trenutak kad je knjiga knjiga, a ne nabacani rukopis i kad joj je vrijeme da ide van.

5 Da li je već bilo zvanično predstavljanje knjige?

- Sarajevska promocija planirana je za 25. maj u Klubu AG. A nekad kasnije slijede

Tuzla, Zagreb...

6 Ko je recenzent knjige?

- Recezent je Tin Lemac, iz Zagreba.

7 Izdavač knjige je iz Opatije. Pa zar nije bilo ništa bliže?

- Priča o Opatiji je priča o spoju dobrih energija. Postoji jedna divna žena, pjesnikinja, kritičarka, eseistkinja, prevoditeljica Darija Žilić, iz Zagreba, za koju kažemo da je kuma knjige. Ona je jednostavno odlučila uzeti stvar u svoje ruke i naći mi izdavača u Hrvatskoj. Inače, nas dvije smo se upoznale prije skoro pa 20 godina na nekom Goranovom proljeću, a opet se našle na fejsu (facebook). Darija je pronašla ovu izdavačku kuću iz Opatije, koju vodi Shura Dumanić. Ona je pogledala rukopis, rekla da će se potruditi

da izade i nakon nekog vremena poslala poruku da ga sredim. Opet, Tin Lemac je osoba koju znam sa fejsa. Znači, njega i Shuru moglo bi se reći da i ne poznajem. U to sam uključila i Jelenu Korenčić, koja mi je radila prelom i vizuelni identitet i za Prizivanja dodira (moja prošla knjiga). Inače, bez Jelene mnoge stvari ne bi bile takve kakve jesu. Ona je ta koja slaže, preslaže... I koja me uvijek iznova motivira.

8 Smatraju Vas našim najpoznatijim piscem erotске poezije. Koliko je teško balansirati, odnosno koliko pazite da ne pređete granicu dobrog ukusa?

- Najpoznatijim?! Zar je kod nas iko ko se bavi poezijom poznat? Ja bih ipak podsjetila da postoji prije mene Bisera Alikadić, koja je prva otvorila ta vrata. Naši stilovi jesu različiti, ali ona je ta koja je započela priču. Balansirati je lako kad sama po sebi (hvalite me, usta moja) nisam banalna osoba. A balansiranje je izazov.

9 Šta je to toliko privlačno u erotici?

- A što nije? Meni je svakako erotsko, osjećajno privlačnije od epskog, ratnog, nasilnog.

10 Novinarstvo je zahtjevan posao.

Koliko uopšte imate vremena za poeziju?

- Tome valjda služe slobodni dani, trenuci... Realno, malo, ali nađe se. Iz današnje perspektive ni samoj mi nije jasno kako sam skrpila prve dvije knjige. Kad uzmem u obzir da sam radila više nego, primjera radi, sada; da sam radila u dvije dnevne redakcije intenzivno, plus nisam imala ni kompjuter kući.

11 Koliko danas društvo, ovakvo kakvo je, ima razumijevanja za poeziju?

- Za odgovor na to pitanje trebala bih ući u glavu društva, što je svakako širok pojam. A ja ne vjerujem u masu, već u pojedinca. A znam da ima pojedinaca koji imaju interesa.

12 Koliko na Vaš rad utiče emancipacija žena?

- Pa nekad žene nisu mogle objaviti knjige pod svojim (ženskim) imenima. Tako da se tim ženama koje su pisale pod muškim pseudonimima treba zahvaliti što svoje demone i anđele potpisujem svojim imenom.

13 Koliko danas ima komunikacije između muškarca i žene?

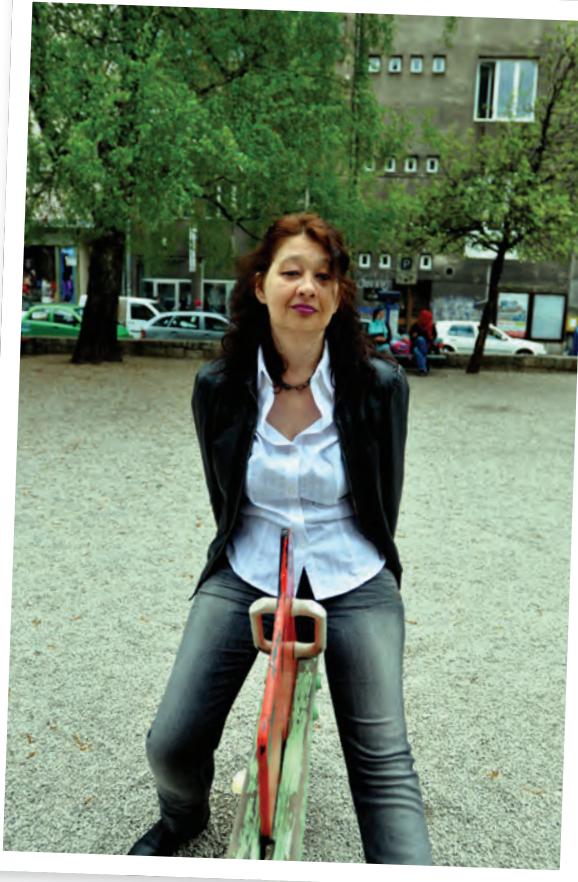
- Realno mislim da je ima. To što na silu kao vodimo neke ratove dokazivanja, to je već neka druga strana priče. Ipak sve je individualno. Ja, naprimjer, od muškarca očekujem da mi kaže konkretno što hoće ili neće od mene. A to, nažalost, rijetko čujem. Tako da ja, ako ne znam na čemu sam, i sama zašutim i pišem.

14 Da li se danas romantika preselila na društvene mreže, ako je više

14 Uopšte i ima?

- Romantika i društvene mreže? To dvoje meni je nespojivo. Ali svako ima svoje viđenje romantike. Meni je romantično da ON nađe vremena za mene, da bude iskren sa mnom, da mu ne kažem, a on pogodi šta mi treba, da lijepo šutimo ili lijepo pričamo, da me iznećađuje. Naravno, prijatno.

15 Koliko Vi koristite nove tehnologije za promociju ili kontakt sa publikom?

- Internet i društvene mreže imaju bitnu ulogu u tom nekom samomarketingu.

16 Bavite li se još uviđek književnom kritikom ili to zanimanje polako isčeza?

- Nekako su se, nakon što sam prestala saradnju s Oslobođenjem, stvari posložile tako da sam prestala da pišem te neke prikaze, osvrte. Mislim da je neskromno reći da je to bila književna kritika. Nije da ne postoji interes, ali izgubio se neki kontinuitet.

17 Čiju kritiku Vi najviše cijenite?

- Cijenim svakog onog ko je spremjan iščitavati rečenice, stihove da bi se nakon toga odmahao od toga poznaje li ili ne tu osobu - autora, i napisao ono što zaista misli.

18 Ima li još uvijek večernjih čitanja poezije i druženja?

- Koliko znam, ima.

19 Ima li ljepšeg poklona za damu od posvećenih stihova ili možda danas pušu neki drugi, materijalni, vjetrovi?

- Nikad mi niko nije posvetio stih. A nisu se ni materijalno pretrgli. Pa i ne znam (smijeh).

20 Na koje sve jezike su prevođena vaša djela?

- Do sad nisu prevođena djele već poneka pjesma. Koliko

ja znam, poljski, engleski, slovenački, njemački. Možda, ako se stvari poslože, Lilit bude prva prevedena knjiga.

21 Šta vi čitate?

- Šta stignem. U zadnje vrijeme najviše krimiće.

22 Da li ste zaljubljeni?

- Nekako su moje knjige vezane za moja zaljubljivanja. Ona koja su više od puke zaljubljenosti. Bar za mene. Nekako se dešava da se sa završetkom knjige i ta situacija, koja je nedorečena, donekle izbistri. Ili, što bi rekla jedna moja prijateljica, ja iskoristavam muškarce do kojih mi je stalo. Pišući. Ovih dana i sama sebi pokušavam odgovoriti na to pitanje. I, iskreno, ni sama ne znam jesam li još zaljubljena. Ili se i ta knjiga polako zatvara...

23 Kakav bi uopšte bio život bez ljubavi?

- Dosadan. Nemoguć. Fino kažu da nije ljubavi ne bi svita bilo.

24 U koje doba dana se najbolje piše poezija?

- Nema tu pravila, satnice.

25 Ima li problema s inspiracijom?

- Što duže pišem više vjerujem da je inspiracija pogrešna riječ. Ona koja može da posluži ko izgovor nemam inspiraciju

ili neku samohvalu inspirisan sam. To je kao kap koja daje neku mističnost. Pisanje je za mene reakcija na izazov, provokaciju, na svoje unutrašnje i vanjsko Ja.

26 Kome prvo date da pročita nove stihove?

- Tu sam prilično transparentna. Ali ipak volim da mi pogledaju moje bliske prijateljice.

27 Koga Vi rado čitate?

- Mnoge. Ne volim se ograničavati.

28 Koja su, po Vama, tri naj-

važnija kulturna događaja tokom godine u BiH?

- Možda se još nisu desila, a možda ih im više od tri? Iskreno, meni je bitan svaki događaj koji je kvalitetan. I ne bih izdvajala pojedinačno.

29 Da li biste se lakše odrekli novinarstva ili**poezije?**

- Zašto se odricati?

30 Kako provodite slobodno vrijeme?

- Kafa sa prijateljicama ako se nahvatamo, čitanje, izlezavanje, gluvarenje, pisanje, kafana...

31 Snalazite li se u kuhinji?

- Znam gdje mi стоји šport. Pa imam neke faze kad me uhvati manija kuhanja, a ne volim kuhati sama za sebe, pa onda sazivam ljude. I, zasad, svi su preživjeli moje kulinarske eksperimente i kažu da čak nije ni loše. Mada, iskreno, rijetko kuham.

32 Osnovne životne vrijednosti koje cijenite?

- Istинu, slobodu, ljubav, pravednost ...

33 Može li po slobodnom izboru neki stih ili strofa za kraj?

- Može i čitava pjesma:

*Slučajan eros
Skidam se na ulici
Miriše na tebe.*

Ovo mi je inače prva, što bi rekli, erotska koju sam objavila, sad već davnih 80-tih godina... ●

KANTON SARAJEVO

**SVIM GRAĐANIMA ŽELIMO
SRETAN 1. MAJ**

PROVELI SMO DAN U SARAJEVSKOJ PIVARI, NAJSTARIJEM INDUSTRIJSKOM POSTROJENJU U BiH

Ulažemo u opremu, ali kvalitet i receptura ostaju isti

Mnogo je razloga zbog kojih je ekipa magazina Start BiH posjetila ovu kompaniju. Monumentalno arhitektonsko zdanje, nastalo kombinacijom orijentalnog i evropskog dizajna, ljepotom ostavlja bez daha. Teško da postoji estetski ljepše upakovana i od pogleda sakrivena industrija u cijeloj državi. Čak ni nakon otvaranja teške ulazne kapije od kovanog gvožđa, ni po ulasku u sami krug pivare, ne stiče se utisak da ste lokacijski u centru fabrike jer buke gotovo da i nema, a besprijekorna organizacija omogućava nesmetan protok teretnih vozila uskim bistrčkim ulicama

► Piše: Zdravko Čupović zdravko@startbih.info

Slavni muzičar Frank Zappa jednom prilikom je rekao: *Ne možete biti prava država, ako nemate svoje pivo i avio-prijevoznika. Pomaže i ako imate dobar fudbalski tim ili nuklearno oružje, ali u najmanju ruku morate imati svoje pivo.* Bosna i Hercegovina, srećom, nema nuklearno oružje, fudbal nam je 'nako, krila

su nam potkresana, ali zato imamo pivo. I to kakvo. Sarajevsko!

STARIA OD TRAMVAJA, VIJEĆNICE I SEBILJA

Sa tradicijom koja je počela davne 1864. godine, Sarajevska pivara, kao najstarije industrijsko postrojenje u BiH, predstavlja simbol glavnog grada stariji čak i od tramvaja, Vijećnice ili Sebilja. Iako nije

jedina, Sarajevska pivara je jedina u BiH koja posjeduje vlastiti izvor vode na dubini od 300 metara, što je svojevremeno i bio glavni razlog zbog kojeg je napravljena na lokaciji na kojoj se nalazi sve ove godine, u naselju Bistrik. Kada je riječ o kuriozitetima širih razmjera, jedinstvena je po tome što je jedina evropska pivara koja je imala kontinuiranu proizvodnju i tokom Ottomanskog carstva, kao i u periodu

► PLANOVI

Kako nam je rečeno u ovoj kompaniji, u narednom periodu se mogu očekivati nove investicije u proizvodne kapacitete. - Ovu godinu će, osim redizajna etikete i povratka na staru recepturu, obilježiti investicije u proizvodnju, formiranje novog menadžmenta te društveno odgovorni projekti. Aktivno ćemo biti uključeni i u rješavanje svih problema sa kojima se suočavaju bh. privrednici. Iznimno je važno da se domaće kompanije više angažiraju kako bi građani shvatili da kupovinom kvalitetnih domaćih proizvoda pomažu razvoj bh. privrede, a tako i kvalitet života svih nas. Sarajevska pivara će podržati ovakve projekte i inicijative - kaže v.d direktora pivare Neđad Karačić.

„Pivara nije samo pogon, nije samo proizvođač piva, p

Mirsada Suljagić,
rukovodilac službe
proizvodnje

vladavine Austro-Ugarske monarhije. Danas je vodeća kompanija u proizvodnji piva, gazirane i negazirane vode, bezalkoholnih pića i sokova u BiH.

Mnogo je razloga zbog kojih je ekipa Magazina Start BiH posjetila ovu kompaniju.

Monumentalno arhitektonsko zdanje, nastalo kombinacijom orijentalnog i evropskog dizajna, ljepotom ostavlja bez da ha već na prvo viđenje i teško da postoji estetski ljepše *upakovana* i od pogleda *sakrivena* industrija u cijeloj državi. Čak ni nakon otvaranja teške ulazne kapije od kovanog gvožđa, ni po ulasku u sami krug pivare ne stiće se utisak da ste lokacijski u centru fabrike jer buke gotovo da i nema, a besprije-korna organizacija omogućava nesmetan protok teretnih vozila uskim bistričkim ulicama.

- Pivara nije samo pogon, nije samo proizvođač piva, pivara je dio bh. kulturnog i historijskog nasljeđa - već u uvodnoj rečenici sumira sve naše početne impresije Neđad Karačić, v.d. direktora Sarajevske pivare. Potom zadovoljno ističe rezultate najnovije kampanje.

- Nedavno je Sarajevska pivara pokrenula, pod sloganom *Sarajevsko - okus zlatnog doba*, kampanju kojom svojim kupcima želi predstaviti novi dizajn, povratak staroj recepturi i podsjetiti ih zašto vole Sarajevsko, brend sa 150 godina dugom tradicijom. Sarajevsko se ponovo proizvodi po recepturi koja je ovo pivo proslavila i van granica naše zemlje. Tokom marta Sarajevska pivara je, u limitiranom izdanju, potrošačima ponudila boce sa replikom stare etikete i pivom sa prepoznatljivim okusom proizvedenim po staroj recepturi. To je bio odličan uvod u kampanju, koja je predstavila novu etiketu Sarajevskog, koja je zapravo replika etikete koja se koristila prije više od 50 godina. Promjena etikete i

„pivara je dio bh. kulturnog i historijskog nasljeđa“

Azim Vranješ nadgleda potpuno automatizovan proces

povratak na staru recepturu proizvodnje piva izazvali su odlične reakcije kupaca. Sarajevska pivara će i dalje imati inovativan pristup proizvodnji i nastojati ispuniti očekivanja kupaca - govori Karačić.

OD PRVE DO POSLJEDNJE STANICE

Neposredno pred obilazak proizvodnih pogona, sam proces proizvodnje piva, koji je zatvorenog tipa, ukratko nam pojašnjava Mirsada Suljagić, rukovodilac službe proizvodnje.

- Osnovna sirovina je slad, a tu su još hmelj i, naravno, voda. Proces započinje kuhanjem slada, koji se potom gnjeći u mlinu.

Anisa Seferović:
"Higijena je prioritet broj jedan"

Odatle odlazi u komovnjak na zakomljavanje, gdje dobijamo sladnu kominu. To je jedna gusta masa koja onda odlazi u bistrenik u kojem se čvrsti dio odvaja od tečnog, nakon čega sladovina kuha. U sljedećoj fazi odlazi u whirlpool, gdje se topli talog taloži, nakon čega ide na hlađenje u hladnjak. U narednoj fazi proces se nastavlja u fermentoru, gdje se dodaje kvasac - strpljivo nam Suljagić rekapitulira otprilike polovinu proizvodnog procesa.

Onda zastaje da bi ponosno naglasila drugu fazu koja u konačnici dovodi do željno čekanog finalnog proizvoda.

- Proces se potom nastavlja u

▶ ŠTA TREBA ZNATI O PIVU?

Kakav učinak pivo ima na zdravlje?

Utjecaj piva u optimalnim količinama ima višestruk učinak na zdravlje - unošenjem određene količine piva zadovoljavamo potrebu organizma za vodom kao neophodnim elementom za pravilan rad metabolizma. Hmelj kao aromatizer piva je ljekovita biljka kojoj se pripisuju brojna ljekovita svojstva, prvenstveno antiseptička, stoga on u pivu pomaže liječenju blagih upala grla i dišnih puteva. Hmelj također umiruje. Pivo se dobiva fermentacijom pri kojoj nastaje značajna količina vitamina B6 i B12. Pivo je izdvojeno od svih pića od strane ljekara kao piće koje spriječava nastanak kamenca u bubrežima.

Je li svjetlo pivo kvalitetnije?

Kvaliteta piva se ne veže za boju, boja piva nastaje u procesu kuhanja pivske sladovine. To je tajni recept, a tradicionalno je pivo rađeno da se dobije svjetla - zlatnožuta boja. U novije doba, pojavom raznih obojenih pića i mutnih đus proizvoda, te miješanjem piva i soka, počele su da se pojavljuju i tamnije i opalescentne (poluprovidne, blago zamućene) strukture piva.

U čemu je razlika između običnog i premium piva?

Premium pivo Sarajevske pivare se radi po njemačkom zakonu o čistoći piva, posebnim načinom kuhanja i najdužim vrenjem u Evropi, koje traje 32 dana. To je Deutsche Reinheitsgebot, zakon iz 1516. godine, po kojem se pivo smije proizvoditi samo od vode, hmelja i slada, bez drugih dodataka. Sarajevsko svjetlo lager pivo je tradicionalno naš specifičan proizvod, s izraženom plemenitom gorčinom, te proizvod koji je generacijama bio najzastupljeniji i najviše prihvaćen. Odlikuje ga aromatičan, rezak okus koji ima punoču i ležernu notu.

Koja je idealna temperatura za pijenje piva? Koja je idealna temperatura za pijenje Sarajevskog i Sarajevskog premium?

- Temperatura piva je 7°C, poželjna za osvježenje, uživanje u kojem se izražava stabilnost pjenе i punoča okusa.

Od čega se pravi Sarajevsko svjetlo lager pivo?

- Od slada, kukuruzne krupice, hmelja, izvorske vode i kvasca.

Od čega zavisi trajnost pjene?

Stabilnost pjene zavisi od temperature piva i načina točenja, kao i čaša u kojima se poslužuje, te brzine pijenja.

Koje su čaše najbolje za ispijanje piva?

Čaša sa širokim dnem i suženim grlom zapremljene 0,5 ili 0,33 litre za točenje piva iz boce. Za točenje piva s aparata, ravna krigla sa ručkom.

Zašto je važna bistrina piva?

Bistrina piva je pokazatelj kvalitete, njegove prirodnosti i vremena odležavanja u podrumu. Opalescentna piva (zamućena) su imala kratak period odležavanja, samim tim i harmonizacija nije dovršena, a takva piva sigurno imaju naknadno dodani CO₂.

fermentoru, gdje se dodaje kvasac. To je kvasac kojeg mi uzgajamo po našoj starijo recepturi i na to smo naročito ponosni. U fermentoru pivo ostaje 10 dana, a onda ide u ležni tank na trosedmično odležavanje. U toj fazi se to naziva mlađo pivo. Poslije toga odlazi u filter, gdje se uklanjuju ostaci kvasca pa ovu priličnu koristim da razjasnim da u pivu na kraju procesa nema kvasca iako mnogi misle suprotno. U posljednjem koraku pivo ide na pasterizaciju i punjenje - sumira nam cjelokupan tridesetodnevni proces proizvodnje naša sagovornica.

Obilazak započinjemo posjetom kuhaoni, koja je vertikalno ustrojena po spratovima, a na pretposljednjem zatičemo kuvara Azima Vranješa, koji u Pivari radi već 18 godina. Uz pomoć brojnih monitora, iz kontrolne sobe sam nadgleda potpuno automatizovan proces koji se odvija u nizu cijevima povezanih tankova.

- Ovdje pripremamo proizvodnju kuhanja slada, proces kuhanja i vršimo kontrolu kvaliteta. Kao što vidite, sve je automatizirano. Ulažemo stalno u opremu, ali kvalitet i receptura ostaju isti. Na spratu iznad je vaga krupica, a ispod je donja kuhaona i CIP posude. U suterenu imamo rezervoare vode - objašnjava Vranješ petospratnu strukturu kuhaone. Suprotno našim željama, proces

► PIVSKI STOMAK JE ZABLUDA

Pivo je često na lošem glasu zbog famoznog pivskog stomaka, kojeg navodno stvara nakon prekomjerne ili dugotrajne konzumacije.

- Od piva ne raste stomak. To je zabluda. Pivo ima svoju kalorijsku vrijednost. Ono vam neće povećati volumen želuca niti crijeva koliko god da ga pijete. Za razliku od drugih napitaka, koji ostaju duže u

stomaku, pivo sadrži hmelj koji je jak diuretik što dovodi do ubrzanog mokrenja. Većinom pivo konzumiraju muškarci, a kada se debljavaju genetski su skloni tome da im se stomak deblja, a noge ostanu tanke. I zato, kada vidite punijeg muškarca ili ženu oni anatomski drugačije izgledaju. Ali pošto muškarci više piju onda se taj stomak pripiše pivu - pojašnjava Suljagić.

► KAKO SE PRAVILNO SIPA PIVO?

Da bi se u potpunosti uživalo u omiljenom napitku, treba ga prije svega znati pravilno sipati u čašu.

- Na samom početku sisanja napravi se nagli pokret da bi se nasula mala količina piva u čašu. Nakon toga se napravi kratka pauza, a onda se pivo nastavlja sipati polako. Sve to vrijeme boca je od čaše odmaknuta jedan do dva centimetra. To je pravilno sisanje piva i nešto što bi bar konobari trebali znati - pojašnjava nam Mirsada Suljagić.

od pet minuta. Budući da je pivo osjetljiv proizvod, higijena je prioritet broj jedan. Poslije svake serije kuhanja, odležavanja, prije i poslije filtracije kao i prije točenja piva u ambalažu, vrše se pranja, uzimaju uzorci i radi se mikrobiologija - kaže Seferović dok mi koristimo jedinstvenu priliku da probamo mlađo pivo koje u ovoj fazi ima blago slatki okus, nakon čega odlazimo do same punionice kao posljednje stanice proizvodnje, ali i naše posjete.

Za razliku od prethodnih faza, punionica je definitivno najdinamičniji dio proizvodnog procesa. Već po ulasku vam je jasno da od buke komunicirati možete samo zahvaljujući rukama, jer se na stotinama metara isprepletenih pokretnih traka u svakom trenutku ka konačnom cilju, čuvenoj gajbi, kreće hiljade flaša bez prestanka, koje pritom stvaraju zaglušujuću buku. Iako je sve automatizirano svaki metar trake je pokriven izoštrenim okom radnika koji su tu da isprave bilo kakvu nepravilnost koja eventualno promakne kompjuteru. U centralnom dijelu punioce smještena je i velika mašina za pranje flaša ogromnog kapaciteta, a pored toliko sistema zaštite, nadzora i sanitarnih analiza tokom cijelog proizvodnog procesa, u kvalitet finalnog proizvoda apsolutno ne treba sumnjati. Ostaje samo da na kraju posjete nazdravimo i poželimo još veći razvoj ovoj domaćoj kompaniji. ●

► HALAL NULARICA ZA VJERNIKE

Jedan od najpopularnijih proizvoda Sarajevske pivare je i bezalkoholno pivo.

- Zahvaljujući jednom sofisticiranom postrojenju i vrlo skupom postupku, radimo dealkoholizaciju koja omogućava da u potpunosti uklonimo alkohol. To je proizvod koji može piti čak i dijete. Svaki vjernik ga

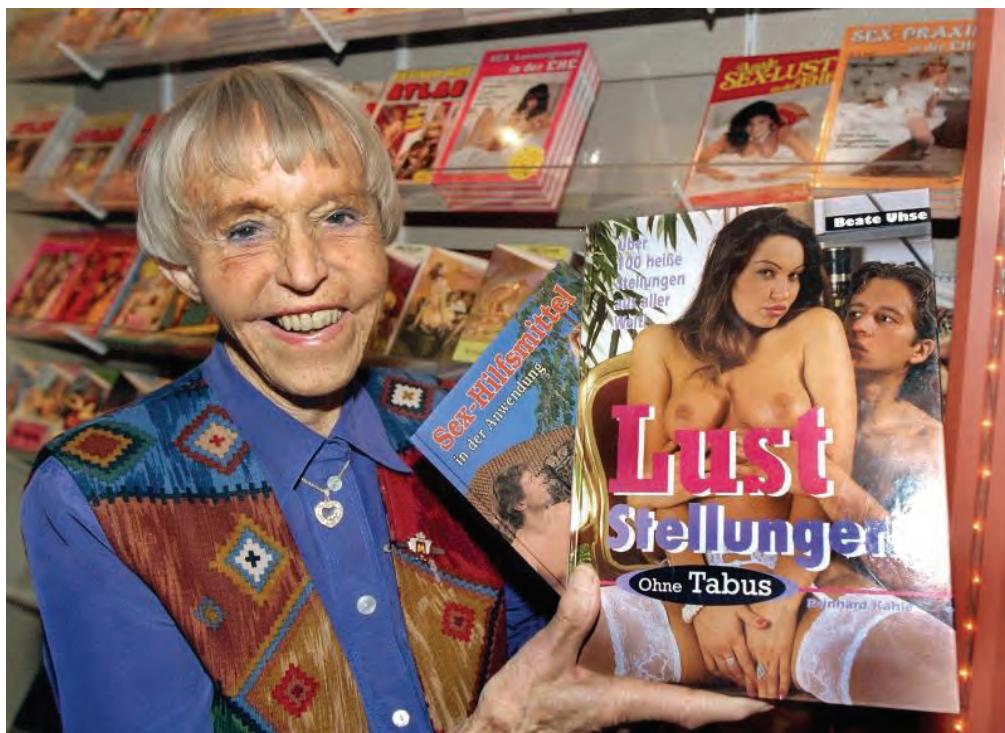
može koristiti, a taj alkohol onda koristimo u industrijske svrhe za hlađenje sistema. To je potpuno halal proizvod. Mnogi, međutim, piju nularice od nekih drugih proizvođača iako se tu radi o ekstraktu i to je zapravo vještačko pivo. Ekstrakt i voda, koji se karbonizira sa CO₂ - pojašnjava Suljagić.

BEATE UHSE-ROTERMUND

Od Hitlerovog pilota do pionira seks industrije

Nijemci su je zvali „sexpertom“ i „muzom za orgazam“. Bila je ratni pilot i vlasnica prvog sex-shopa na svijetu. Ambiciozna preduzetnica i pionirka seksualne liberalizacije. Ono što je započela kao distribuciju brošure o planiranju porodice, preraslo je u najuspješniju kompaniju njemačke seks industrije - „Beate Uhse AG“. Svojim donjim vešom, kremama, kondomima i afrodisijacima kaže da je pronašla put do miliona Nijemaca i spasila mnoge brakove. Kao lider zemlje u prodaji pornografskih sadržaja i seks pomagala, sa akcijama na Frankfurtskoj berzi, ova Njemica obrnula je milione

Njemačka kompanija Beate Uhse AG već više od 50 godina predstavlja sinonim za seksualna pomagala, eročki veš i zabavu za odrasle. Sa godišnjim prometom od blizu 150 miliona eura, to je najuspješnija kompanija u njemačkoj seks industriji i jedan od generalno najpoznatijih brendova u najvećoj evropskoj ekonomiji. Iako su eročka pomagala sama po sebi uzbudljiva, još uzbudljivija priča je vezana za osnivača ili, bolje rečeno, osnivačicu ove kompanije Beate Uhse-Rotermund.

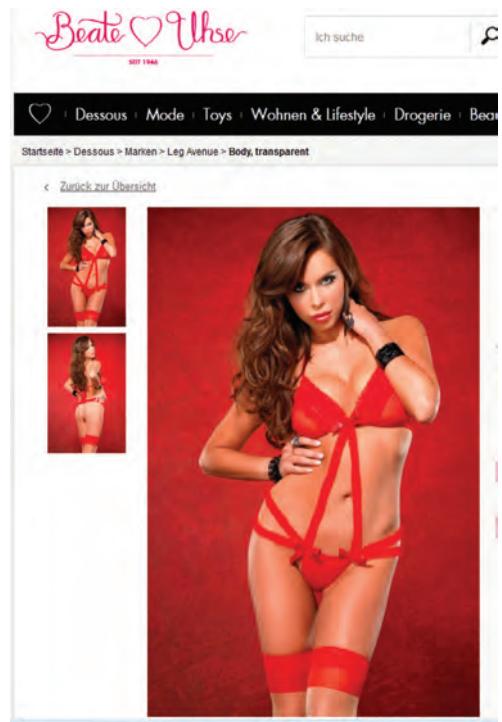
SVE JE POČELO OD TEXTA X

Rođena davne 1919. godine, Beate je odmalena bila fascinirana visinom, a

► NAJVEĆI IZUM SVIH VREMENA JE...

Iako je internet prodaja omogućila snažan rast prodaje, za Beate je nešto sasvim drugo najveći izum.

- **Bez obzira na sve, bez premca najveći tehnološki izum svih vremena za mene je vibrator na baterije - kazala je Uhse.**

naročito prekooceanskim letom Charlesa Lindbergha, iz 1927. godine. Uprkos početnom protivljenju, roditelji joj još kao djevojčici ipak plaćaju školu letenja, a pilotsku dozvolu dobija već u 18. godini. Ljubav prema letenju je prenijela i u privatni život udajom za instruktora Hansa Uhsea. Kao jedina žena pilot-kaskader 30-ih godina prošlog vijeka često je snimala za Ufa Film Company, pored tadašnjih filmskih zvijezda poput Rene Deltgen i Hansa Albersa. Početkom Drugog svjetskog rata, zajedno sa suprugom, priključuje se Luftwaffe, a leteći na messerschmittima, fokkerima i drugim borbenim avionima, ubrzo postaje letački heroj. Godine 1944, nakon obaranja Hansovog aviona, Beate ostaje udovica,

a kraj rata dočekuje u opkoljenom Berlinu sa dvogodišnjim sinom **Klausom** i činom kapetana. Zahvaljujući svojim pilotskim vještinama, sa sinom, bakom i dvojicom ranjenika u posljednjem trenutku bježi avionom iz Berlina prema sjeveru.

Nakon kratkog boravka u britanskom zatvoru, skrasila se u malom selu Bradup na sjeveru Njemačke, a egzistenciju osigurava prodajom dugmadi i dječijih igračaka, od vrata do vrata.

Četiri godine po okončanju rata, na jednoj nudističkoj plaži upoznala je svog drugog supruga, biznismena **Ernsta Waltera Rotermunda**, sa kojim je dobila još dva sina. Razvela se 23 godine kasnije.

Zbog čestog poslovnog kontakta sa domaćicama, mahom trudnicama, vremenom joj se mnoge počinju lično obraćati u potrazi za savjetom. To, naravno, nije bilo slučajno, jer se pročulo da je Uhse od svoje majke doktorice naučila dosta o švajcarskoj Knaus-Ogino kontracepcijskoj metodi, koja je u to vrijeme bila apsolutno nepoznata, jer su je nacisti, kao i svaku drugu kontracepciju, bili zabranili.

Veliki broj molbi u Beati je probudio poduzetnički duh. Na posuđenoj pisaćoj mašini

kuca, a onda, uz pomoć lokalne štampare, u 2.000 primjeraka printa kontracepcijski priručnik *Text X*, kojeg u početku razmjenjuje za puter i cipele. Priručnik je među damama postao pravi hit, pa se za samo nekoliko mjeseci prodaje u čak 32.000 primjeraka.

Godine 1951, u svojoj 32, Uhse u Flensburgu osniva poštansku firmu za robu po naružbi, gdje po povoljnim cijenama prodaje kontracepcijska sredstva i literaturu za bračnu higijenu.

SPASILA SAM MILIONE BRAKOVA

Iako su mnogi Nijemci, u početku krijući, s oduševljenjem reagovali na novi biznis,

KADA BIK SKOČI NA KRAVU

Kao najmlađa od troje djece, Beate je rođena na farmi u Wargenau, u istočnoj Pruskoj, a roditelji se nikada nisu libili da djecu uče o seksu. Jednom prilikom je kazala da je na farmi bilo lako učiti o takvim stvarima.

- Imali smo 140 krava. Bikovi su se peli na njih, a nakon nekog vremena pojavilo bi se tele. Mi smo tako u prirodi iskusili seksualne kontakte na totalno drugačiji način od djece u gradovima - slikovito je opisivala Beate.

država se grčevito borila protiv jer je to bilo vrijeme kada je prodaja kondoma nevjencanim parovima, kao i prodaja preparata za poboljšanje potencije, bila zabranjena. Najozbiljniji incidenti su se dešavali krajem 50-ih godina kada je u, inače konzervativnoj, Bavarskoj razjarena gomila protestanata zapalila nekoliko prodavnica. Protiv Uhse je u tom periodu pokrenuto više od 2.000 sudskih postupaka, ali je izgubila samo jedan slučaj. Uprkos preprekama, posao je cvjetao i, naravno, širo se. Beate, tada već milionerka, 1962. godine u Flensburgu otvara prvi sex-shop u svijetu, uz veliko odobravanje javnosti.

Odbacujući sve kritike koje su je godinama pratile, na svoj 70. rođendan prilikom dodjele jedne nagrade, Uhse je rekla sljedeće:

- Sa svojim donjim vešom, kremama, kondomima i afrodizijacima tokom svih ovih godina našla sam put do miliona Nijemaca i spasila mnoge brakove.

Zahvaljujući poduzetničkom duhu, spremno je dočekala i pad Berlinskog zida 1989. godine, koji je iskoristila da napravi snažan probor na novo i gladno istočno tržište. Posao se nastavio granati izlaskom na Frankfurtsku berzu, otvaranjem prvog seks TV kanala, mrežom prodavnica pored autoputeva te otpočinjanjem online prodaje.

U poznim godinama, Beate je otkrila rođenje kao novu strast, pa je pod vodom provodila dosta slobodnog vremena. Život je, međutim, željela okončati padom svoje cessne, sa kojom je često putovala. Ova želja joj se međutim nije ostvarila. Beate Uhse, pilot i pionir seksualnog poduzetništva, preminula je od plućne infekcije 16. jula 2001. u 81. godini života. Gotovo 15 godina nakon njene smrti kompanija i dalje ima snažan rast, održavajući povjerenje kljenata koje je Beate dugo i strpljivo gradila. Stoga ne čudi tvrdnja mnogih da Njemačka danas sasvim sigurno ne bi važila za seksualno liberalni i otvorenu državu da nije bilo Beate Uhse. ●

Jesmo l' sami

Teorije zavjere oduvijek su zanimale i fascinirale ljude, o njima su nastale mnoge pjesme, romani, priče, filmovi... Tako popularni reper Edo Maajka, inspirisan teorijama o vanzemaljcima, u jednoj od svojih pjesama kaže: Zašto tol'ko paze na svoju diskreciju? Da l' žele možda na nama da naprave korekciju? Knjiga i film „Da Vinciјev kod“ bazirani su na potrazi za Svetim Gralom, odnosno Isusovim potomkom, a tumačenja o reptilima koji upravljaju svijetom Davida Ickeа postala su svakodnevica. Teorije zavjere pokušaji su da se objasni neki istorijski ili trenutni događaj kao rezultat tajnog djelovanja udruženja raznih moćnika kako bi ostvarili svoje skrivene ciljeve, manipulisali i vladali svijetom. Izdvojili smo 10 najpoznatijih i najzanimljivijih

1. NOVI SVJETSKI POREDAK

Ova je teorija „majka svih teorija“, njihova jezgra, jer sve elite koje žele svojim zakulisnim igrama dograbiti moć kao krajnji cilj imaju uspostavu novog porekta. U srži su ove teorije tajna društva poput Bilderberga, iluminata te masona, koja poput lutkara upravljaju poznatim ličnostima u politici, ekonomiji ili kulturi, a sve u cilju stvaranja jedne globalne policijske države.

Naučnici su otkrili kako je Mayanski kalendar vrlo precizan u predviđanju kosmičkih događaja. Naime, u tom

3. SMAK SVIJETA 2012. GODINE.

kalendaru poslije 2012. godine nema više zapisa, odnosno predviđanje događaja tu prestaje. Zbog toga su oni koji su proučavali taj fenomen bili sigurni da će se 2012. dogoditi nešto važno. Prema nekim teorijama, 2012. godine trebao se dogoditi totalni nuklearni rat, a čovječanstvo bi od

izumiranja spasili vanzemaljci. Opet, neki su vjerovali da će poslije 2012. godine čovječanstvu ući u zlatno doba, u eru prosperiteta, blagostanja i trajnog mira. No, sve u svemu, svi se zagovornici ove teorije slažu u jednom: svjetske vlade znaju što će se dogoditi, ali skrivaju istinu od građana.

4. JOSIP BROZ TITO KAO RUSKI ŠPIJUN

Prema nekim pričama, „najveći sin naših naroda i narodnosti“ poginuo je, a Kominterna je na njegovo mjesto postavila dvojnika koji je bio špijun. I tu postoji više teorija. Jedna tvrdi da je Tito stradao u Rusiji 20-ih godina prošlog vijeka,

a druga da je poginuo u bitci na Sutjesci, no u obje teorije zamijenjen je sovjetskim agentom. Prema nekima je taj dvojnik bio je osiromašeni poljski plemić. Tome u prilog ide priča da Tita nakon rata mještani Kumrovca nisu prepoznali. Navodno, „pravi“

Tito nije imao tri prsta desne ruke, a dvojnik je čak svirao klavir.

2. GLOBALNA KRIZA NAMJERNO JE UZROKOVANA

Jedna od najnovijih teorija zavjere jeste namjerno rušenje ekonomije kako bi se uništio kolektivni imetak prosječnog čovjeka. Prema teoretičarima, od polovice prošlog vijeka Amerikanci su svoj imetak držali u bankama, u penzionim osiguranjima i nekretninama.

No, kako se tim novcem nije moglo manipulirati niti ga kontrolisati, elite su odlučile pronaći nove metode koje će im omogućiti upravljanje njime, a to je berza dionica. Polako su ljudi počeli ulagati

u dionice, a ne u banke i penzionalno. Tako su investicijske banke počele nicati. Sljedeći su korak bile nekretnine. Počeli su se davati hipotekarni krediti osobama koje nisu bile u stanju vraćati ih, a to je u konačnici dovelo do sloma tržišta nekretnina. Oni koji su to isplanirali dobili su pozamašne financijske nagrade, ali su pritom milioni Amerikanaca ostali bez svojih dugogodišnjih ušteđevina, a vrijednosti njihovih nekretnina drastično su pale.

5. SLIJETANJE NA MJESEC

Mnogim se ljudima prvi koraci astronauta Armstronga na Mjesecu 1969. nisu činili uvjerljivima i tako je nastala teorija da posjeta Zemljinom satelitu nije ni bilo. Navodno je taj scenarij osmislio pisac znanstvene fantastike Arthur Clarke, a režiju potpisuje CIA. Pobornici ove teorije smatraju da put na Mjesec nije mogao biti moguć iz više razloga: astronauti ne bi mogli preživjeti ekstremnu

radijaciju, visoka kvaliteta snimljenih fotografija nije moguća, na fotografijama se ne vide zvjezde, na svim fotografijama teren je identičan. Također, tokom dana je na Mjesecu toliko vruće da bi se film u kamери otopio, nema kratera koji je trebao nastati nakon slijetanja letjelice, a na snimci je vidljivo da se zastava zavijorila, iako na Mjesecu nema vjetra.

6. HITLER SE (NI)JE UBIO

Službena verzija kačku danas svi znamo je da su se Adolf Hitler i Eva Braun ubili 1945. u bunkeru u Berlinu, nakon čega su njihova tijela spaljena u vrtu parlamenta. No, zapravo ne postoji niti jedan fizički dokaz da su upravo Hitler i Eva Braun umrli u bunkeru. Teorije zavjere o Hitlerovoj smrti poja-

vile su se neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata. Prva knjiga na tu temu napisana je već 1953. godine. Uglavnom se uvijek govorilo o tome kako su Hitler i Eva pobjegli u Južnu Ameriku, gdje su živjeli i imali djecu, a da su ih u bunkeru zamijenili dvojnici.

8. KO STOJI IZA NAŠE CIVILIZACIJE I RELIGIJE

Erich von Däniken je tokom 60-ih i 70-ih godina prošlog vijeka bio jako popularan nakon brojnih televizijskih emisija u kojima je objašnjavao kako su piramide u Gizi, Stonehenge i skulpture Moai na Uskršnjim otocima izgradili vanzemaljci, ili su ljudima prenijeli potrebno znanje. Još jedan teoretičar zavjere, Zachariju Sitchinu, tvrdio je da su bogovi kojima su se klanjali stanovnici „kolijevke civilizacije“, Mezopotamije, zapravo „drevni astronauti“, koji su na Zemlju doputovali sa planeta Nibiru kako bi uzeli zalihe zlata i drugih ruda te ih odnijeli na svoj planet. Prema Sitchinovoj i Von Dänikenovoj teoriji, sve religije također potiču od vanzemaljaca. Tragove teoretičari zavjere navodno pronalaze u Bibliji, u Ezečielovoj viziji Božjeg prijestolja vidjeli su svemirski brod, a poistovjećuje ih se i sa spominjanjem divova koji su živjeli s ljudima na Zemlji u Knjizi Postanka. I drugi drevni zapisi i mitovi svjedoče o vanzemaljcima, kao npr. grčka mitologija koja ih vidi kao bogove na Olimpu ili ih nalazi u Epu o Gilgamešu.

9. VANZEMALJCI U ROSWELLU

Ova teorija o padu vanzemaljske letjelice u američkom gradiću Roswellu u Novom Meksiku datira još iz davne 1947. godine. Američka vlast je prvo potvrdila da se srušio „nekakav tanjur“, a potom promjenila izjavu da se srušio meteorološki balon, a onda se razvila teorija zataškavanja. Prema nekim novim podacima, u Roswellu je uistinu bilo

zataškavanja. Naime, nije se srušila vanzemaljska letjelica niti meteorološki balon nego tajni špijunski balon kodnog imena Projekt Mogul. No, Edgar Mitchell, bivši astronaut iz misije Apollo 14, izjavio je kako je vlast natjerala mještane Roswella da šute o padu i da se uistinu srušila vanzemaljska letjelica.

10. SKRIVENE PORUKE MICROSOFTA

Ova kontroverzna teorija nastala je još 1992. godine, nekoliko dana nakon puštanja u prodaju Windowsa 3.1. Naime, otkriveno je da, ako se u fontu Wingdings upišu slova NYC, na ekranu će se ispisati simboli mrtvačke glave, Davidova zvijezda te znak „palac gore“. Ti se simboli mogu protumačiti kao odobravanje ubijanja Židova, pogotovo onih koji žive u New Yorku. Nadalje, nakon događaja 11. septembra otkrivena

je još jedna poruka, doduše lažna, ali su mnogi bez zadrške u to povjerovali. Iako su brojevi letova aviona koji su se zabilježili u Svjetski trgovinski centar bili 11 i 175, neko se dosjetio i lakovjernicima podvalio lažni broj leta jednog od aviona „Q33NY“. Ako se taj broj upiše u fontu Wingdings, dobije se jeziva najava samog događaja, avion koji leti prema dva nebodera, mrtvačka glava te Davidova zvijezda.

„OTAC I SIN“ OTVARAJU TEATAR FEST

koprodukciji pozorišta iz Sombora i Kruševca. Publika će na ovogodišnjem Teatar festu moći vidjeti predstave *Divlje meso*, *Hotel Kosovo*, *Dr Nušić*, *Kaubozi*, *Jazavac u Kerempuhu*, *Čudo u Šarganu* i *Potpuno skraćena istorija*. Ovogodišnji festival bit će zatvoren 25. maja dodjelom priznanja i nagrada, te prikazivanjem predstave *Džez pezi kabare*, koja na zanimljiv način spaja poeziju i džez.

Najveći pozorišni događaj u Republici Srpskoj, *Teatar fest Petar Kočić* bit će otvoren 17. maja predstavom *Otc i sin*, reditelja Nikole Pejakovića, u Narodnom pozorištu RS, u Banjoj Luci. U takmičarskom dijelu, publika će imati priliku da vidi sedam predstava iz pozorišnih kuća iz Sarajeva, Prištine, Kikinde, Zagreba, Beograda i Novog Sada, te jednu predstavu u

PREPORUKE

**ARIJANA
SARAČEVIĆ
HELAĆ**

FILM: Hemingway i Gellhorn.

Definitivno, jedna od najljepših ljubavnih priča koje su ikada ekranizovane. To je priča o strasti između književnog gurua Ernesta Hemingwaya i prve ratne reporterke Marthe Gellhorn, koja ga je inspirisala u njegovim pustolovinama, prateći ga po svijetu, počevši od Španskog građanskog rata.

KNJIGA: Anthony Doerr, Svjetlo koje ne vidimo.

Roman sa prekrasnom, kompleksnom prozom koja se može čitati i kao roman o sazrijevanju, te i roman o potrazi za dobrotom u dobroti koja nestaje u suludo vrijeme, kao roman o hrabrosti i roman o žrtvovanju. Preporučujem ga jer je priča iz koje se uči, uzbudljiva i dirljiva.

CD: Madonna, Rebel Heart. Opušta me i čini me šašavom.

P R E D S T A V A : SARTR, *Brašno u venama*, u režiji Borisa Liješevića. Na genijalan način prikazan sukob generacija i emocionalna budućnost općenito, no

da ih ne bi kćile traume prenesene od starijih, suočavanje s istinom je neminovno. To je neki moj zaključak iz predstave.

WEB: Definitivno, po nekoliko puta dnevno, posjetim sve domaće koji su relevantni i čijim novinarima vjerujem. Za kalkulacije nemam ni vremena, a ni volje. Ne zanima me rekla-kazala, već profesionalna vijest. No, najduže se zadržavam na Filmoviti, jer sam neizlječivi ovisnik o filmu.

„ŠIMIĆEVİ SUSRETI“ NAJDUGOVJEĆNIJA KNJIŽEVNA MANIFESTACIJA U BIH

U sklopu 52. izdanja „Šimićevih susreta“ (2-8. maja 2015.), prema najavi organizatora ove najdugovjećnije književne manifestacije u BiH, nakon otvaranja

Gradske knjižnice i Hrvatskog kulturnog doma Antun Branko Šimić u Grudama, bogat program će biti upriličen i u Širokom Brijegu, u kojem se školovao A. B. Šimić. Tako će, između ostalog, 6. maja u Franjevačkoj galeriji u tom gradu biti otvorena izložba *Josip Juraj Strossmayer: 1815 - 2015. - kistom-dlijetom - perom* vinkovačke galerije Slavko Kopač. Kao i dosad, naknadno će i u Vinkovcima, još jednoj značajnoj životnoj postaji A. B. Šimića, biti upriličen program u slavu i čast braće Šimić.

OBJAVLJEN PROGRAM 21. SVEMA-a

Sarajevske večeri muzike (SVEM) bit će održane 21. put u periodu od 12. do 16. maja, a predstaviti će zanimljiv program koji će činiti koncerti bh. i međunarodnih umjetnika i to u Narodnom pozorištu, Domu Oružanih snaga BiH i Crkvi sv. Josipa na Marijin-Dvoru. Ovogodišnji program će predstaviti i vrhunske soliste – violinistici Alenu Baevu i pijanistu Vadyma Kholodenku. Zanimljivost predstavlja informacija da će Baeva svirati na Molitor Stradivarius violinu, a ulaznice za koncert

po cijeni od 30 i 40 KM mogu se kupiti na blagajni Narodnog pozorišta. Nakon 11 godina u Sarajevu će ponovno gostovati Zagrebačka filharmonija, sa dirigentom Ivom

Lipanovićem, a austrijski kvartet Alliance Quartet Wien imat će svoju sarajevsku premijeru na ovom festivalu, koji će ugostiti i Srpsko pjevačko društvo Jedinstvo iz Banje Luke.

O DOLASKU JEVREJA NA BALKAN III

Sarajevo između Splita i Dubrovnika

Mletačke vlasti, skupa sa Jevrejima, obraćale su uvijek veliku pažnju sarajevskoj čaršiji i nastojale su da je privole da se služi Splitom, a ne Dubrovnikom. Zato su i jedni i drugi slali povjerljiva lica, dostavljali sarajevskim vlastima i poslovnim ljudima sve potrebne informacije

» PIŠE: Eli Tauber

Za prvih stotinu godina turske vladavine spoljna trgovina Bosne nije bila značajna, a nalazila se, većim dijelom, u rukama Dubrovčana. Posljednih godina XVI vijeka ona je znatno ojačala i u njoj sve aktivnije sudjeluju domaći trgovci raznih vjera. Među njima se ističu Jevreji koji su tokom XVI vijeka stalno pristizali na Balkan, a naročito su to bili oni iz Sarajeva, Beograda, Sofije i drugih gradova Osmanskog carstva. Svi su ovi domaći trgovci nastojali da

se direktno povežu sa zapadnim, u prvom redu talijanskim tržištem, i to bez posredništva stranih trgovaca.

SPLITSKA SKELA

Raniju posredničku trgovacku ulogu Dubrovčana i drugih sve više su preuzimali Jevreji, koji su i prije toga to isto radili povezujući se prvenstveno sa svojom jevrejskom braćom na Zapadu. Pošto su tada bile prekinute direktnе pomorske veze između Italije i Turske, levantski trgovci (Dubrovčani su naziv Levant upotrebljavali za sve mediteranske zemlje istočno od svojih granica. Pojmom Levantanac imenovali su se ljudi koji su živjeli u Maloj Aziji tokom razdoblja Osmanskog carstva,

a bili su italijanskoga, posebice venecijanskoga, genovskoga, francuskog ili drugoga mediteranskog porijekla), ustvari najviše Jevreji, potražili su druge puteve svojoj trgovini. Tada su se pojavili u velikom broju i u Dubrovniku. Dubrovački arhivski izvori puni su vijesti o njima i o njihovom radu, mada nije potpuno poznato šta su oni radili tokom rata u Dubrovniku i u drugim jadranskim lukama. Tako se, naprimjer, ne zna o Jevrejima koji su tada poslovili na ušću Neretve, gdje su se bili okupili u većem broju nego ranije i odakle su trgovali s Italijom.

Prestankom rata povukao se veći dio Jevreja iz Dubrovnika, kao i iz nekih drugih luka, a trgovina evropske Turske s Italijom >

ponovo je pošla starim putevima.

Rodrigez Rodriga (Rodriguez) Daniel, poduzetnik u Splitu (XVI. stoljeće), španjolski Židov, koji se u izvorima spominje od 1549. godine, bio je inicijator podizanja splitske trgovачke skele (splitska skela, odnosno luka), a potaknuo je i gradnju carinarnice sa lazaretom u Splitu, ponovo se okrenuo Mlečanima podržavan i od bosanskog paše (1589). Iduće godine Rodrigez je boravio u Splitu radeći na ostvarenju svoga projekta, a 20. juna 1590. riješila je mletačka vlada da se organizuje tranzitna trgovina preko Splita.

Rodrigez je, odmah poslije toga, prešao na Balkan i uskoro se javio knezu Kotora, komu je učinio pismeni prijedlog u vezi sa povlačenjem tursko-mletačke granice u Dalmaciji. Prepis njegovog pisma poslalo je Vijeće desetorice (središnje političko tijelo Mletačke republike) komandanu podmornice, 16. aprila 1574. i naredilo mu da „odmah pođe na Hvar i odatle pošalje na ušće Neretve neko povjerljivo lice koje će pozvati Rodrigeza na dogovor u Hvaru. Kada se nađe sa njim, komandant će mu zahvaliti na usluzi koju je učinio prenoseći ponudu bosanskog sandžaka Ferhad-bega i turskog predstavnika za povlačenje granice“. Vlada mu je ponudila da je uvijek spremna da nagradi sve one koji joj učine neku uslugu, ali u ovom slučaju ne može da kaže kolika će nagrada biti, jer joj još „nije poznato kakvu su uslugu voljna da joj učine ova dva Turčina“. U svakom slučaju, vlada želi da se upostave stare granice u Dalmaciji, pa će visina ngrade zavisiti od stepena ostvarenja nove njene želje. Inače, bit će potrebno da zbog čestog informisanja Rodrigez stoji u vezi sa generalnim providurom Dalmacije ili sa knezom nekog dalmatinskog grada i „neka ne odlazi u Kotor, jer je to nezgodno i daleko“. Vijeće desetorice je i idućih mjeseci nastavilo da, posredstvom Rodrigeza, vodi pregovore s Ferhad-begom, a uz njega se pominjao još i neki kapetan Radišlija „Turčin“. Mlečani su bili ponudili 20.000 dukata, ako se uspostave stare dalmatinske granice, a srazmjerno manje, prema veličini usluge koju im ova dvojica učine.

Uskoro se još jedan Jevrejin umiješao u povlačenje dalmatinske granice. To je bio rabin Solomon Aškenazi, sultanov izaslanik, sa kojim je mletačka vlada vodila duge razgovore o tome, ali ne zna se sa kakvim rezulatom. Tako su Mlečani, na kraju, ipak bili prisiljeni da se obrate za intervenciju i pomoć onim istim levantskim Jevrejima protiv kojih su tokom kiparskog rata onako oštro postupali. Vrijedilo bi ispitati koliko je ovo posredovanje Jevreja donijelo Veneciji koristi, a u mletačkom arhivu može se naći bogata dokumentacija.

Za uspostavljanje živje tranzitne trgovine preko Splita bili su mnogo zainteresovani Turci, kako njihove vlasti, tako i poslovni ljudi, u prvom redu balkanski Jevreji. Turske trgovinske veze sa Zapadom bile su već od ranije dosta žive, a trgovina preko Splita trebalo je da jače poveže zapadne pokrajine Turske, posebno Bosnu, sa Venecijom i s ostalom Italijom. Tokom XVI vijeku u tim turskim oblastima su nicali nove ili se jače razvijale stare varoši, i to ne samo kao administrativno-vojni centri nego i kao važna središta prvenstveno zanatstva i trgovine. Zahvaljujući smirivanju političkih prilika na Balkanu i sređivanju odnosa Turske sa Mletačkom republikom, a i kao posljedice nekih unutrašnjih ekonomskih i društvenih promjena, u Bosni se bilo umnožilo stanovništvo, i seljačko i varoško. To je dovelo do jačanja cjelokupne privrede Turske, a i Bosne, što se onda ispoljilo i u potrebi za jačanjem njihovih trgovinskih veza sa zapadnjačkim zemljama. Od 2. jula 1590. može se smatrati da je splitska skela počela funkcionirati za tranzitnu trgovinu između Turske i Venecije.

ZNAČAJ SARAJEVSKE ČARŠIJE

Od osamdesetih godina XVI vijeka Jevreja je u Dubrovniku ponovo bilo u većem broju. Tada je znatno porasla cjelokupna njihova poslovna aktivnost, a u vezi sa tim proširio se i dubrovački geto.

U svemu ovome Mlečanima su, odnosno razvitku i zaštiti splitske skele, mnogo pomogli Jevreji. U prvom redu oni koji su živjeli u Splitu, a zatim i oni iz Sarajeva. Po izvjesnim mletačkim izvorima, dobija se utisak da su baš neki od njih često bili važni informatori Mlečana o prilikama u zaleđu. Iz ovako prikupljenih informacija se saznavalo o robi koja je stizala u Sarajevo na putu za Split, a ponekad i o pripremanju i kretanju karavana iz Beograda, Skoplja, Novog Pazara i drugih gradova.

Granica je odmah otvorena i iz Sarajeva su pošle karavane sa oko 2.000 tovara razne robe.

Jevreji su kasnije u sličnim slučajevima uvijek intervenisali, a ustajali su i protiv Dubrovačana koji su nastojali da ometu ili onemoguće trgovinu preko Splita. Glavno sabiralište karavana bilo je Sarajevo, gdje su se okupljali trgovci i roba iz raznih dijelova Turske. Nađeno je to u mletačkim izvorima trgovaca koji su lično pratili svoju robu čak od Ankare do Splita. Mletačke vlasti, skupa sa Jevrejima, obraćale su uvek veliku pažnju sarajevskoj čaršiji i nastojale da je privole da se služi Splitom, a ne Dubrovnikom. Zato su i jedni i drugi slali povjerljiva lica, dostavljali sarajevskim vlastima i poslovnim ljudima sve potrebne informacije o situaciji na moru, o

kretanju trgovine preko skele, o zdravstvenim prilikama, a pobijali su i razne glasine koje su mogle da odvrate karavane od dolaska u Split.

Kada se 1618. godine naročito zaoštrio mletačko-dubrovački sukob oko trgovine na moru, razglasilo se u Bosni da su španjski ratni brodovi uhvatili trgovacku galiju na putu iz Splita za Veneciju. Mlečani su okrivili Dubrovčane da su namjerno širili takve glasove, a iz Splita su poslana u Sarajevo tačna obavještenja mletačkih vlasti, kao i zvanične izjave jevrejskih predstavnika (konzula) i trgovaca. Idućih dana stigle su u Split tri karavane sa 202 konja, od kojih su dvije čekale u Livnu na informacije, a neke druge su bile na putu. Prvih dana maja u Splitu se bilo nakupilo 2.800 tovara razne robe, a pošto je to ukrcano 22. maja, preostalo je u magazinima lazareta više od 800 tovara.

Tokom idućih pet dana stiglo je u Split 1.000 tovara, što znači da se svakog dana spušтало из Bosne 250 konja. Polovinom jula čekalo je na ukrcaj 5.400 tovara, a 30. jula je javljeno u Veneciju da u Splitu leži 7.000 tovara.

Iz pisma splitskog kneza, upućenog u Veneciju 28. maja, vidi se da su vlasnici ove robe u znatnoj mjeri bili jevrejski trgovci iz unutrašnjosti Balkana. Ovakva situacija na moru uticala je na orientaciju levantskih, pa i jevrejskih trgovaca.

Promet preko splitske luke odvijao se i idućih godina na jednak način, a slično i onaj preko Dubrovnika. Glavni trgovacki centar Bosne, prema tome i splitskog zaleđa, Sarajevo, imalo je jaku jevrejsku koloniju, veoma aktivnu i čvrsto povezanu s ostatim Jevrejima i u Turskoj i u Italiji. Dubrovačkih trgovaca u Bosni bilo je manje od jevrejskih, a njihova vlada im je bila strogo zabranila da se služe splitskom skelom. Pored Jevreja i nešto hrišćana, trgovinom se u Bosni bavio i priličan broj muslimana. Prema tome, jevrejski trgovci, u prvom redu oni iz Sarajeva, bili su jako zastupljeni u tranzitnoj trgovini koja je iz Bosne išla preko Splita. A u toj trgovini su učestvovali ne samo Jevreji iz Turske nego i oni koji su živjeli i poslovali u Splitu, Veneciji i ostatku Italije.

VEZE JOSEFA PENSOA

Za 17 mjeseci 1605. i 1606. godine ukrcana su u Splitu za Veneciju 16.463 tovara razne robe. Tada se postavilo, kao vrlo hitno, pitanje izgradnje novih spremišta, pa je splitski knez predlagao da se u tu svrhu koriste neke zasvođene prostorije stare Dioklecijanove palate (grofe). Tokom ove godine poslato je iz Splita u Veneciju oko 15.000 tovara, a toliko otprilike prenijeto je i iduće 1612. godine. Zato nije čudno

što su mletačke vlasti obraćale veliku pažnju trgovini Splita i što su se Jevreji, koji su preuzimali važnu ulogu u spoljnoj trgovini Turske, onoliko bili angažovali i zainteresovali za održavanje i unapređenje splitske skele.

Jevrejski trgovci bili su u isto vrijeme mnogo angažovani i u trgovini preko Dubrovnika. Drugi Jevreji, međutim, koji su živjeli ili poslovali u Splitu i odatle održavali veze sa Venecijom, pomagali su Mlečane u njihovim akcijama protiv Dubrovnika. Pri tom se trebalo suprotstavljati Dubrovčanima koji su bili razvili živu akciju na Porti, kao i kod bosanskog paše u Banjoj Luci. Na tom poslu se naročito istakao Jozef Penso, jevrejski trgovac iz Splita. On je nekoliko godina bio glavni savjetnik mletačkih guvernera Dalmacije u pitanjima splitske skele, kao i trgovine sa Bosnom i sa Turskom uopšte. Bio je i najvažniji organizator tranzitne trgovine preko Splita, putovao je zbog toga u Bosnu, održavao veze sa bosanskim trgovcima, prvenstveno sa Jevrejima, na koje je uticao, a i vršio pritisak tražeći da se služe samo splitskom lukom. Dobija se utisak da je to bio pravi nastavljач ranije akcije Danijela Rodrigeza.

Za vrijeme velike kuge u Veneciji 1630. bila je popustila trgovina preko Splita, pa je Penso zbog toga putovao u Sarajevo i uspio da nagovori neke trgovce da se i dalje služe Splitom. Poslije toga su počele da pristaju karavane iz unutrašnjosti, mada ne u ranijem broju.

Uskoro, međutim, situacija se izmjenila u korist Dubrovnika smjenjivanjem bosanskog paše. Tada su Mlečani ponovo oštros istupili protiv dubrovačkih brodova i 1635. je Penso opet išao u Tursku. Po priznanju samog providura, Penso je mnogo uradio na ponovnom oživljavanju splitske skele. On je, naime, uspio da privuče na Split jevrejske trgovce iz Sofije, odakle su otada stizale „brojne i bogate karavane“.

Krajem januara 1636. vratio se Penso u Split noseći sa sobom prepis naređenja budimskog paše da se obustavlja turska trgovina sa Dubrovnikom. U vezi s oživljavanjem splitske luke, Penso je učinio i neke konkretne prijedloge mletačkim vlastima. U međuvremenu je Mlečane počela da zabilježava trgovina preko Makarske. Zbog toga je generalni providor onamo poslao jedno povjerljivo lice, koje ga je obavijestilo da su u Makarskoj Turci ranije imali samo dvije kuće i jednu kulu za sklonište carinskog službenika, a da u ljeto 1637. već stoje magazin za so i 55 kamenih kuća, većnom na sprat, i da se upravo podiže 12 novih kuća. U Makarsku su tada stalno

stizale karavane sa žitom, koje su Turci skupo prodavali za so koju su Pažani dovozili u velikim količinama. Vjerovatno su i tada u trgovini žitom Jevreji bili aktivni, kao i prethodnih godina.

Slično držanje prema splitskoj skeli zadržali su jevrejski trgovci i dalje, što je mnogo doprinisalo održavanju njenog prometa na ranijoj visini, kao i njenom dalnjem razvitku.

RESPONSE I ŠERIJATSKI SUD

Tako su se u Bosnu, istina mnogo kasnije, uselile obitelji Tolentino, Krispi i De Mantova, čija prezimena pokazuju da se radi o Sefardima koji su ranije živjeli u talijanskim gradovima. Poznato je također

da je poslije pada Budima, 2. septembra 1686. godine, i njegovog napuštanja od strane Turaka, u Sarajevo stigla jedna grupa Jevreja iz toga grada - sigurno Sefarada - i tu se stalno nastanila. Sličan slučaj se desio mnogo kasnije, kada je npr. u Bosnu došla beogradska sefardska obitelj Mevorah. Izrael Mevorah, glava te porodice, bio je turski vojni lifierant te se, zajedno sa muslimanskim izgnanicima iz Srbije, u doba napuštanja srbijanskih varoši 1867. godine od strane muslimanskog stanovništva za vladavine kneza Mihaila Obrenovića, doselio iz Beograda u Bosnu. Turske su mu vlasti, kao i svim ostalim izbjeglicama - muhadžerima - dale besplatno zemlju i kuću u Bosanskoj Kostajnici gdje se jedan broj izbjeglica sklonio...

I mnogi drugi Sefardi dolazili su iz Srbije, Makedonije, Bugarske i Turske u Bosnu i tu se stalno nastanjivali.

Najstarije isprave o opstanku sarajevskih Jevreja u Bosni, prema zapisnicima šerijskog suda u Sarajevu, spominju nekog Rafaela, zatim Isaka sina Avramovog, a smješteni su u 1565. godinu, tj. 973. godinu po Hidžri. U vjenčanim ugovorima (ketuba) iz 16. i 17. stoljeća (1578. i 1652. godine, tj. 5339. i 5413. jevrejskog kalendara) takođe se pojavljuju prezimena kojih više nema u Bosni: Tobi, Cavaliero, Cusi, Eliezer, Saba, Mule, Jesurun, Curiel.

Jevreji u Bosni spominju se u responsama solunskog rabina Haima Šabtaja od 29. adara 5394. godine (1633. godina) pod naslovom Sarajevo u Bosni.

U toj njegovoj responsi nailazimo na prezimena Zevulun, Macliah, Cacici, Lansano, Teseo i Rosado, koja već odavno u Bosni ne postoje. Takvo prezime u Tuzli bilo je Konfino, u Prijedoru Mevorah (preselili se iz Banje Luke), u Banjoj Luci Nahmijas, u Brčkom Almoznino, u Sarajevu De Majo i Tuvi. Sve ove porodice došle su iz Srbije. Ovadije i Alevi stigli su iz Bitolja, Ušćuplje, kako im samo ime kaže, bili su iz Skoplja. Neke porodice došle su iz Bugarske: Samokovlija iz Samokova, Kapon iz Ruščuka, Elazar iz Ćustendila. Kamhi i Levi stigli su iz Albanije (Valona), a Konforti i Kavesoni iz Novog Pazara.

Tako se, uz prezimena koja dr. Moritz Levy citira u svom poznatom djelu Sefardi u Bosni (Die Sephardim in Bosnien), izašlo u Sarajevu 1911, mogu naći i druga kojih nije ranije bilo u Sarajevu ili u drugim bosanskim varošima. Ne treba također zaboraviti da je ova narodna zajednica bila jako pokretna, pa su se Jevreji iz Sarajeva tijekom stoljeća naselili skoro po svim gradovima Bosne i Hercegovine, a neki su otišli i izvan njenih granica. Rijetki su bili doseljenici iz Bugarske, Turske i Grčke. Oni se nisu naseljavali u provinciji, već u Sarajevu. To su Samokovlije, Ovadije, Aleviji, Farhi, Suzin i Kappon.

Austrougarska okupacija Bosne i Hercegovine 1878. godine donijela je sa sobom novi talas Jevreja koji nije bio zanemarljiv. U Bosnu su se tada naselili Jevreji iz Austrije, Ugarske, Poljske, Čehoslovačke, Rumunije, Galicije... Ovo je bio posljednji talas, jer poslije toga uglavnom Jevreji pojedinačno odlaze širom Balkana ili se, po završetku Prvog svjetskog rata, vraćaju u svoje domovine. Oni su došli kao državni službenici KUK (kaiserlich und königlich = carski i kraljevski, tj. državni).

(nastavlja se)

OSVRĆEMO SE MI, VJERUJ, NIJE MI LAKO

Bošnjak može biti instruktor, terorista nikako

Sanjao sam Emira Suljagića, zamjenika ministra odbrane BiH. Kao, tapše me po ramenima, veli da sredićemo mi te teroriste i da ništa se ne bojim; "Jer nas čuvaju Oružane snage BiH!", tješio me je; "A Oružane snage BiH čuva NATO!", tješio sam ja njega

► PIŠE: Asaf Bečirović

TERORIZAM: Vijest da je u Zvorniku počinjen teroristički napad na policijsku stanicu, da je poginuo jedan, a ranjena dva policajca, da terorista Bošnjak je mrtav, zatekla me u granapu. Kasim, vlasnik granapa, rekao je da to nije moguće, jer Bošnjak naprosto nije Bogom dan da bude terorista. Jer fini je to, merhametli narod, objasnio je.

"Ma, daj, Kasime! Ne pričaj gluposti! Svako kome ispereš mozak može biti fanatik i terorista!", pobunim se ja.

Kasim, u prilog svojoj tvrdnji, objasnji da Bošnjak ne može biti terorista zato što, osim što je merhametli i fin, priča glasno i privlači pažnju, zato što bi Bošnjak o svom terorističkom planu svima pričao i znalo bi se za napad desetak dana unaprijed. I to onda ničemu ne bi vodilo.

KIDNAPIRANJE: U to se javio Pele. Rekao da priča o Bošnjacima kao teroristima ništa je drugo nego objeda. I da ne može biti govora o tome. Naprimjer primjera, rekao je, on ima dvojicu rođaka koji su radili u Siriji. Dugo se nisu javili pa im je familija pomislila da su ih oteli džihadisti i isilovci. I tako su mislili sve dok nije stiglo pismo.

U pismu rođaci pišu da živi su i zdravi, da jesu ih oteli džihadisti i isilovci, al' dobro je da ne traže otokup. Pisalo je da oteli su ih s građevine na kojoj su radili na mješalici za beton, strpali glave u vreće i odveli u kamp. Snimali ih i nož pod grlo stavljali. Pa su čekali da ih pribike. Onda je ovaj jedan Peletov rođak, tako barem piše u pismu, odlučio, tek da vrijeme ubije, popraviti im jedan tenk, jer bio je tenkista za rata u Bosni.

Pa se džihadisti silno iznenadili. A druge je rođak učio isilovce, tek da ubije vrijeme, gađanju iz ručnog bacaca. Jer za rata u

Bosni to mu je bio fah. I tako su ih opaki teroristi vremenom odlučili zaposliti kao instruktore.

INSTRUKTORI: "Plata je bolja nego kad smo radili na mješalici za beton. A bolji su i uslovi rada. Tako da nemojte se ništa bri-

katoličke ni pravoslavne crkve jer su to nijima isto što i njihove džamije.

"Ma, ne dovodim ja, Muniba, našu veličinu u pitanje. Samo svima nam preporučujem bolje psihijatre!", poentirao sam i fakat razgulio.

PRAZNİK: Kod kuće me je čekala topla supa od tikve i supruga. Pomilkila me je po glavi i rekla hajmo ručat'. Nisam ni srknuo kako treba kad je ona pitala jesam li čuo za napad i terorizam u Zvorniku. Jesam, kažem. Onda je ona rekla da taj Bošnjak koji je ubio i izranjavao policajce učinio je zlo Bošnjacima. Nikom drugom.

"A šta ćeš ti tu uraditi? Ništa! Čovječiji mozak jeste mali i primitivan, ali su ga i takvog mnogi izbacili iz upotrebe!", rekao sam ja i nastavio srkati.

Ona je rekla da sam u pravu. Ali i da treba zaboraviti na sve tegobe. Jer imamo četiri dana slobodna za Prvi maj. Taman, pomislim, da se kupamo kad nam se kupa i da se jedemo kad nam se jede.

ORUŽANE SNAGE: Onda smo gledali dr. Hausa. I ja sam zaspao. Sanjao sam Emira Suljagića, zamjenika ministra odbrane BiH. Kao, tapše me po ramenima, veli da sredićemo mi te teroriste i da ništa se ne bojim.

"Jer nas čuvaju Oružane snage BiH!", tješio me je.

"A Oružane snage BiH čuva NATO!", tješio sam ja njega.

Onda mi se u snu javio komšija Simo.

On je prije dvadeset godina otišao na vikend i još se nije vratio. Sad, u snu, vratio se, gleda me, pruža ruku, a stisnuo je. "E, moj komšija! Pa ne može se rukovati stisnute ruke!", zapomagao sam.

Sanjao sam i da sadim drveće. Sadim ja tako, sadim, kad nađe komšinica. Pita znam li kada je najbolje vrijeme za sadnju drveća. Velim da najbolje je vrijeme za sadnju drveća bilo prije dvadeset godina, ali da ni sada nije kasno. ●

nuti. Kad nam istekne ugovor, eto nas kući!", napisali rođaci u pismu. "Eto, vidiš da ti moji rođaci i Bošnjaci, nisu teroristi, nego instruktori! A mediji su objavili da otišli su u Siriju, da su teroristi i da biće uhapšeni kad se vrate u Bosnu", ljutio se Pele.

Šta će, slegnem ramenima, kupim to pošto sam došao i pokušam razguliti. Ali se iz reda javila Muniba. Veli da Bošnjaci veliki su narod. Nisu, objasnila je, rušili ni

Klix.ba

www.klix.ba/apps

The image shows two smartphones side-by-side, both displaying the Klix.ba mobile application. The phone on the left is a black device showing a news article about Tešanj with a photo of a castle and buildings. The phone on the right is a white device showing a news article about a fashion week with a photo of three people. Both screens show other news items and a navigation bar at the top.

22:19

Početna

Tešanj - grad voda, zaposlenih ljudi i bogate historije

Doboj: Lara je na svijet došla u jeku poplava i olakšala porodici najteže trenutke

Oprez s limunom iz Turske: Kora opasna po zdravje

11. otvorio radno mjesto uz 180.000 eura

24 08:27 BHMOBILE 1 87%

klix

Druga večer Nivea BH Fashion Weeka: Pobjeda inovativnosti domaćih dizajnera

U2, Simple Minds, Deep Purple
Velike muzičke zvijezde koje pohodile Sarajevo

Paradoksi Izbornog za Dovoljno 1.500, a m glasova

Teška saobra Ilijašu, pov

POKRET JE ŽIVOT

HODANJE
SKAKANJE
PLES
PENJANJE
TRČANJE

OSMJEH
LAKOĆA
SNAGA
BRZINA
ZDRAVLJE

Fastum® Gel

Snažno protiv bola i reume!

EFIKASNA LOKALNA TERAPIJA BOLA

- u vratu i leđima
- u zglobovima i mišićima
- uslijed reume
- kod sportskih povreda

Fastum® Gel je efikasan lijek protiv bolova koji se nanosi lokalno u formi gela na mjesto bola ili povrede. Na takav način čuvate želudac, a lijek dospijeva tamo gdje treba da djeluje.

Fastum® Gel je jedinstvenog sastava koji mu omogućava da prodre brzo i duboko kroz kožu i tako u odgovarajućoj količini lijek dospijeva na mjesto bola i upale!

BERLIN-CHEMIE
MENARINI

Prije upotrebe pažljivo pročitati uputstvo o lijeku.

Za obavijesti o indikacijama, mjerama opreza i neželjenim efektima posavjetujte se sa ljekarom ili farmaceutom.